

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ:

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У НОМЕРІ:

- СУСПІЛЬНА ДУМКА

✓ *Судова реформа – ключовий індикатор вступу до ЄС*

- ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

✓ *Війна в Україні: чому міжнародне право лишається ефективним механізмом покарання агресора*

№ 5 травень 2022

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:
ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
№ 5 (96) 2022**

(01 травня - 31 травня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Редакційна колегія:

Л. Дубровіна, член-кореспондент НАН України, генеральний директор НБУВ
(головний редактор);

Ю. Половинчак, керівник НЮБ (заступник головного редактора);

Н. Іванова, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;

В. Бондаренко, ст. наук. співроб. НЮБ.

Заснований у 2014 році
Видається один раз на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання
можна ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ	3	<i>О. Харитонов, LB.ua:</i> Росія заплатить: нова правова позиція Верховного Суду стосовно відповідальності держави-агресора	16
КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ	5	<i>О. Харитонов, LB.ua:</i> Чому не вдавалось притягнути Росію до відповідальності в українських судах до 2022 року?	16
СУСПІЛЬНА ДУМКА		<i>DailyLviv.Com:</i> Війна і децентралізація влади: нова практика від Херсона до Львова.....	20
<i>А. Боровик, Українська правда.Блоги:</i> Важкий тягар лідера: взяв відповідальність – неси....	6	ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	24
<i>Л. Семишоцький, Закон і Бізнес:</i> На баюрах кворуму	7	ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР	
<i>Л. Семишоцький, Закон і Бізнес:</i> Три плями на добросовісності	8	<i>Жернаков М., Чижик Г.</i>	
<i>М. Жернаков, Українська правда.Блоги:</i> Судова реформа – ключовий індикатор вступу до ЄС	10	<i>Як найшвидше відновити роботу ВРП, не порушуючи Конституції</i>	25
<i>М. Жернаков, Українська правда.Блоги:</i> Згорання судової реформи і Рада з відновлення Портнова, або чому в нас поки не буде справедливих судів	11	<i>Смирнов А.</i>	
<i>Д. Захаров, Апостроф:</i> Небезпека після Тупицького: у якій ситуації опинився Конституційний суд	12	<i>Трибунал для Росії, покарання зрадників, суди під час війни. Погляд Офісу президента (Інтерв'ю)</i>	28
<i>О. Гончаренко, Українська правда.Блоги:</i> Порушення РФ Конвенції про геноцид в Україні: незалежний правовий аналіз New Lines Institute	13	<i>Мамедов Г.</i>	
		<i>Як нам правильно покарати Росію</i>	30
		<i>Кучмієнко О.</i>	
		<i>Війна в Україні: чому міжнародне право лишається ефективним механізмом покарання агресора</i>	32

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

25 травня, виконувач обов'язків Голови Конституційного Суду України Сергій Головатий взяв участь у підготовчому засіданні Кола голів XIX Конгресу Конференції європейських конституційних судів (КЄКС). За рішенням Конституційного Суду Республіки Молдова, який зараз головує в Організації, роботу Конференції було перенесено в режим онлайн у зв'язку із збройною агресією Росії в Україні.

Учасники засідання обговорили робочі питання, пов'язані з підготовкою та проведенням наступного XIX Конгресу КЄКС. Погоджено, що наступний Конгрес відбудеться 21-24 травня 2024 року у місті Кишинів (Республіка Молдова) і буде присвячений темі: „Форми та межі прояву суддівської стриманості: приклад конституційних судів“. Додатково буде досліджено тему «Конституційне правосуддя та поділ влади».

Під час сьогоднішнього засідання учасники визначили коло гостей та спостерігачів, робочі мови, порядок підготовки анкети та опрацювання національних доповідей, а також залучення Венеційської Комісії до роботи у Конгресі КЄКС. Генеральним доповідачем на Конференції буде Голова Конституційного Суду Республіки Молдова Домніка Маноле.

Окрему увагу під час засідання було присвячено результатам, розпочатого 20 квітня 2022 року голосування членів Конференції про припинення членства конституційних судів РФ і Республіки Білорусь у Всесвітній конференції конституційного правосуддя (ВККП). Раніше з такою ініціативою разом з Конституційним Судом України виступила низка судів-членів КЄКС.

У розвиток цього, також ініційовано питання внесення змін до статті 9 Статуту Всесвітньої конференції конституційного правосуддя ВККП аби передбачити можливість припинення членства конституційних судів, які грубо порушили основоположні принципи, на яких базується її діяльність та не дотримуються спільних цінностей.

Підтримані більшістю членів, обидві пропозиції будуть представлені Конституційним

Судом Молдови в ході засідання Бюро ВККП на початку червня.

Під час засідання в.о. Голови Конституційного Суду України Сергій Головатий висловив вдячність колегам за листи солідарності, так само як за моральну, професійну та інституційну підтримку.

Він наголосив, що попри складну ситуацію, щоденні людські жертви, руйнування у багатьох регіонах, сигнали повітряної тривоги, стрімке погіршення ситуації на сході та півдні України, Конституційний Суд України продовжує працювати та ухвалювати рішення. „Від часів Другої світової війни ніхто не міг подумати, що таке може статися знову, адже європейський та світовий порядок ґрунтуються на спільних цінностях – людській гідності, людських правах, правовладді та демократії“, – наголосив Сергій Головатий. Він щиро подякував усім присутнім за підтримку в голосуванні про позбавлення членства в КЄКС Конституційних судів Російської Федерації та Республіки Білорусь.

Підбиваючи підсумки засідання, Голова Конституційного Суду Республіки Молдова Домніка Маноле від імені усіх присутніх побажала Українському народові якнайскорішого миру.

Довідково. Діяльність Конференції європейських конституційних судів було започатковано в 1972 році з ініціативи Конституційного Суду Югославії, який організував у місті Дубровник зустріч голів конституційних судів Австрії, Італії та Німеччини з метою обміну досвідом і підтримання взаємних контактів між судами. У подальшому такі зустрічі набули регулярного характеру, а коло їх учасників розширювалось.

Впродовж п'ятьох десятиріч Конференція з невеликого ексклюзивного круглого столу перетворилася на справжній форум загальноєвропейського масштабу для регулярного, широкого та багатостороннього обміну думками, ідеями та досвідом. Конференція являє собою найбільш представницьку платформу, що об'єднує всі

європейські конституційні суди і забезпечує можливість участі в її роботі на найвищому рівні. Членство в Конференції є з одного боку визнанням досягнень органів конституційної юрисдикції в галузі конституційного судочинства європейського рівня, а з другого – сприяє не лише вивченню судової практики інших держав та залученню до процесів глобалізації конституційної юрисдикції, а й посиленню як багатостороннього, так і двостороннього співробітництва.

За період 1972-2022 років було проведено 18 форумів, які стали визнаною платформою міжнародного співробітництва в галузі конституційного правосуддя.

Конституційний Суд України є повноправним членом Конференції європейських конституційних судів з жовтня 2000 року (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/vo-golovy-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny-sergiy-golovatyu-vzyav-uchast-u-pidgotovchomu>). – 2022. – 25.05).

Подільський суд Києва оголосив колишнього голову і екссуддю Конституційного суду України О. Тупицького в міжнародний розшук.

Повідомляється, що рішення приймалося 27 травня за відсутності адвокатів, чия неявка суд визнав неповажною. Таким чином суд задовольнив клопотання прокуратури (*Українська правда* (<https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/27/7348912/>). – 2022. – 27.05).

19 травня 2022 року, на урочистому засіданні новопризначена суддя КСУ зачитала текст присяги та засвідчила його підписом.

Оксана Гришук була призначена на посаду судді КСУ Указом Президента України від 26 листопада 2021 року № 596/2021.

Голова засідання Сергій Головатий вручив судді Оксані Гришук мантію судді, нагрудний знак і посвідчення судді КСУ та привітав з набуттям повноважень судді Конституційного Суду України. (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/suddya-konstytucijnogo-sudu-ukrayiny-oksana-gryshchuk-sklala-prysyagu>). – 2022. – 19.05).

Члени Вищої ради правосуддя наголошують на необхідності негайного поновлення роботи Ради та продовження виконання ним конституційних функцій. Про це повідомляється на сайті ВРП, передає Укрінформ.

Як зазначається, виконувач обов'язків голови Вищої ради правосуддя Віталій Саліхов, члени Ради Оксана Блажівська та Інна Плахтій «звертаються до суб'єктів формування ВРП та закликають Президента України, Верховну Раду України, з'їзд суддів України, з'їзд адвокатів України, всеукраїнську конференцію прокурорів, з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ вжити всіх необхідних заходів для заповнення вакансій за квотою кожного з них”.

Як наголошується, на сьогодні у складі Вищої ради правосуддя з 21 члена продовжують працювати лише три, які за рішенням Етичної ради визнані такими, що відповідають критеріям професійної етики та доброчесності, а також голова Верховного Суду (за посадою).

«За умов відсутності повноважного складу є неможливим виконання Вищою радою правосуддя як колегіальним органом функцій та повноважень, визначених Конституцією України та Законами України «Про Вищу раду правосуддя», «Про судоустрій і статус суддів», – підкреслюють у ВРП, нагадавши, що законом здійснення окремих повноважень ВРП тимчасово покладено на голову Верховного Суду, а частину функцій передано Державній судовій адміністрації.

Проте залишаються заблокованими інші функції ВРП, зокрема надання згоди на затримання судді чи утримання його під вартою, ухвалення рішень про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності, вирішення питань про внесення Президенту подання щодо призначення на посаду суддів, звільнення суддів з посад, заявляють у ВРП.

“Без повноважного складу ВРП неможливо сформувати Вищу кваліфікаційну комісію суддів України, від якої залежить наповнення судів кадрами, неможливо виконати вимоги Закону № 1635-IX та сформувати Службу

дисциплінарних інспекторів. Крім того, на цей час у Вищій раді правосуддя перебуває понад п'ять тисяч дисциплінарних скарг на дії суддів, які потребують розгляду та прийняття у визначені законом терміни відповідних рішень”, – ідеться в повідомленні.

“Вища рада правосуддя є ключовою ланкою у забезпеченні стабільності судової

системи. Виконання нею функцій у повному обсязі є запорукою реалізації державної влади всіма конституційними інституціями”, – наголошують у Вищій раді правосуддя (*Укрінформ* (<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3493840-cleni-vrp-zaklikaut-negajno-vidnoviti-ii-povnovaznij-sklad.html>). – 2022. – 27.05).

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

Нормативно-правові акти окупаційних сил та окупаційних адміністрацій Російської Федерації є нікчемними, не створюють жодних правових наслідків, і нікчемність цих актів не підлягає оскарженню та не може бути скасована.

Згідно з Конституцією України, наша держава є правовою, в якій визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (стаття 1, частини перша, друга статті 8, частина друга статті 19 Конституції України).

Згідно з частинами другою, третьою статті 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», будь-які органи, їх посадові та службові особи на тимчасово окупованій території і їх діяльність вважаються незаконними, якщо ці органи або особи створені, обрані чи призначені у порядку, не передбаченому законом.

Будь-який акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами, передбаченими частиною другою цієї статті, є недійсним і не створює правових наслідків.

Також зазначаємо, що відповідальність за порушення визначених Конституцією та законами України прав і свобод людини

і громадянина на тимчасово окупованій території покладається на Російську Федерацію як на державу-окупанта, відповідно до норм і принципів міжнародного права.

Примусове автоматичне набуття громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території, громадянства Російської Федерації не визнається Україною та не є підставою для втрати громадянства України (частини третя, четверта статті 5 цього Закону).

Відповідно до Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», діяльність збройних формувань Російської Федерації та окупаційної адміністрації РФ у Донецькій і Луганській областях, що суперечить нормам міжнародного права, є незаконною, а будь-який виданий у зв'язку з такою діяльністю акт є недійсним і не створює жодних правових наслідків, крім документів, що підтверджують факт народження або смерті особи на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, які додаються відповідно до заяви про державну реєстрацію народження особи та заяви про державну реєстрацію смерті особи.

Відповідальність за матеріальну чи нематеріальну шкоду, завдану Україні внаслідок збройної агресії РФ, покладається на Російську Федерацію відповідно до принципів і норм міжнародного права.

За фізичними особами незалежно від перебування їх на обліку як внутрішньо

переміщених осіб чи від набуття ними спеціального правового статусу та за юридичними особами зберігається право власності, інші речові права на майно, у тому числі на нерухоме майно, включаючи земельні ділянки, що знаходиться на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, якщо таке майно набуто відповідно до законів України.

За державою Україна, територіальними громадами сіл, селищ, міст, розташованих на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях, органами державної влади, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами публічного права зберігається право власності, інші речові права на майно, у тому числі на нерухоме майно, включаючи земельні ділянки, що знаходиться на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях.

Визначений Законом «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» порядок регулювання правочинів та реалізації прав зазначених суб'єктів поширюється з урахуванням необхідних змін (*mutatismutandis*) на тимчасово окуповані території України у Донецькій та Луганській областях, крім порядку в'їзду осіб на тимчасово окуповані території у Донецькій та Луганській областях та виїзду з

них, що встановлюється відповідно до цього Закону, та порядку територіальної підсудності справ, підсудних розташованим на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях судам, що встановлюється відповідно до Закону України «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведенням антитерористичної операції» (частини третя, четверта, шоста-восьма статті 2 Закону).

Крім того, інформуємо, що Кабінетом Міністрів України, зважаючи на постійне порушення принципів та норм міжнародного права та у зв'язку із систематичною видачею іноземною державою паспортних документів, що заподіює шкоду національним інтересам України, затверджений перелік уповноважених органів (підрозділів) іноземної держави, видані якими паспортні документи не визнаються Україною (пункт 1 розпорядження Кабінету Міністрів України «Про невизнання Україною паспортних документів, виданих уповноваженими органами іноземної держави»).

За матеріалами Міністерства юстиції (*ЛігаЗакон* (https://biz.ligazakon.net/news/211143_normativno-pravov-akti-okupatsynikh-sil--nkchemnimi-ta-ne-stvoryuyut-zhodnikh-pravovikh-nasldkv---mnyust)). – 2022. – 11.05).

СУСПІЛЬНА ДУМКА

А. Боровик, Українська правда.Блоги: Важкий тягар лідера: взяв відповідальність – неси

Журнал TIME зробив Зеленському подарунок на третю річницю каденції. Три роки Президента і три місяці реального Головнокомандувача. Його перемога на виборах ознаменувала початок нової політичної «ери», адже вперше главою української держави став шоумен у прямому сенсі слова.

За цей час Зеленський з командою втілює чимало хороших ініціатив. Разом запустили «Дію», перезапустили Агентство з питань запобігання корупції, розпочали ремонт

інфраструктури, повернули 35 політ'язнів з російського полону. Попри певні успіхи, були провали. Найбільше болять кадрові рішення, як-от постійні зміни міністрів під час пандемії, невдалі спроби реформ і політичні скандали. Чого вартує тільки історія з заступником Офісу Президента Олега Татарова.

Із самого початку президентства Зеленського стало очевидним: всі рішення приймаються в Офісі. Централізація посилювалася з кожним роком, а парламентсько-президентська форма

правління дедалі більше ставала декларативною. Зараз ситуація змінилася. Централізація у прийнятті рішень абсолютно виправдана, це консолідує парламентарів, громадян і міжнародну спільноту. Утім у мирний час так бути не може. Повинна працювати система стримувань і противаг. Президент має виконувати свою роль відповідно до Конституції.

Журнал TIME вже назвав Зеленського найвпливовішою людиною року. Не за відбудовані дороги чи судову реформу. Колишній комік у часи війни взяв на себе відповідальність за країну і разом з командою знаходить нові та ефективні важелі впливу на західних партнерів. Як Президент України об'єднує світ і як Головнокомандувач протистоїть імперії зла. Поки що успішно.

Його публічні позиції та звернення дійсно влучають у цільові аудиторії та «відгукуються» багатьом. Те, що і як говорить глава держави, відображається у швидкості наданої нам фінансової чи збройної підтримки (хоч і хотілося б ще швидше), а також риториці політиків. Якщо до початку війни деякі американські посадовці вважали, що росія може захопити Київ за 72 години, то в травні США відновили програму ленд-ліз, яка має змінити перебіг війни.

Звісно за спиною зеленого флісу – армія з дипломатичного корпусу, посадовців і лідерів думок. А ще – героїчні воїни, що не дають русні рухатись.

Три місяці воєнних дій змінили Володимира Зеленського більше, ніж три

роки президентства. Якщо на початку каденції західні партнери взагалі не розуміли, хто він, то сьогодні – це лідер країни, про яку знає весь світ. Зеленський виконує ту роль, яку на нього поклала Конституція: відповідає за зовнішню політику та обороноздатність.

Зеленський не покинув ані Києва, ані України, попри політичні суперечки і електоральні протистояння, зміг об'єднати громадян, державні органи і парламент в єдину екосистему.

На міжнародній арені Президент продовжив тримати євроатлантичний курс та відстоювати інтереси України, артикулювати проукраїнські жорсткі наратив без напівтонів. Він відкрито заявляє, що ми не будемо йти на територіальні поступки у війні і повернемо своє.

Також вважаю вдалим рішенням президента у сфері оборони призначити Валерія Залужного Головнокомандувачем ЗСУ, є позитиви і в призначеннях очільників військових адміністрацій.

Утримати високий «воєнний злет» у мирному небі – окреме випробування. Суспільство потребуватиме швидких рішень і водночас системних підходів. Буде огида до популізму та прагнення результатів «тут і зараз». І тут важливо, аби Президента не винесло з його успішної конституційної ролі. Адже як не як – він один із найвпливовіших людей року (*Українська правда.Блогу (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/borovyk/6290ad637cc6e/>). – 2022. – 27.05*).

Л. Семишоцький, Закон і Бізнес: На баюрах кворуму

Якщо делегати позачергового XIX з'їзду суддів заповнять всі 8 вакансій у Вищій раді правосуддя за суддівською квотою, то ВРП має шанс запрацювати. Але може так трапитися, що триватиме це недовго.

«Цілком реальною є можливість до 12 липня цього року відновити роботу ВРП», – спрогнозував голова Ради суддів Богдан Моніч.

За його інформацією, наразі обрано 288 делегатів з'їзду. Отже, для того, аби найвищий орган самоврядування розпочав роботу, до

будівлі Київського апеляційного суду має прибути та зареєструватися 192 делегати. Дистанційна участь в роботі з'їзду неможлива.

Таким чином, для обрання членів ВРП, як і для прийняття інших рішень необхідна підтримка 145 учасників форуму.

Втім, у цю процедуру тепер залучена етична рада, і вона може перекреслити усі розрахунки. Так, за законом, суб'єкт обрання (призначення) членів ВРП може брати до уваги тільки тих кандидатів, яких перевірить на

добročесність ЄР та включити до відповідного списку. Причому такий список має містити щонайменше вдвічі більше кандидатур, ніж наявних вакансій.

Тобто делегатам ХІХ з'їзду суддів має бути запропоновано обирати принаймні із 16 прізвищ. Якщо ж кількість відібраних ЄР добročесних кандидатів виявиться хоча б на одного менше, закон вимагає оголошення та проведення нового конкурсу. Наразі на розгляді ЄР перебуває список із 12 кандидатів-суддів, що замало для формування ЄР списку для ХІХ з'їзду. Отже, у будь-якому разі секретаріат ВРП має найближчим часом оголосити новий конкурс.

До того ж тільки заповнення суддівської квоти на 100% на деякий час відновить роботу ВРП. Адже в її складі в такому разі формально буде 15 членів. Однак, якщо до 8 серпня не збереться з'їзд науковців і не відхилить рекомендацію ЄР про звільнення Віктора Грищука, то він автоматично втратить повноваження за законом. Наразі В.Гришук відсторонений від посади, але не звільнений.

Аби ВРП не балансувала на межі кворуму, необхідно, щоб своїх представників до ВРП направили інші суб'єкти обрання (призначення). Найпростішим виглядає варіант із 2 членами ВРП від Верховної Ради. Вже є список із 14

охочих, а з деякими ще у лютому в ЄР провели співбесіди. Тож якщо «етичники» покваліться із оцінюванням решти та передадуть відповідний список до парламенту, нардепи можуть оперативно допомогти відновленню роботи ВРП.

Також є ще одна вакансія від Президента, яку можна заповнити доволі швидко. Ї не зрозуміло, чому глава держави з цим досі зволікає.

Науковці, як зазначалося, мають до 8 серпня визначитися із долею свого представника, якого забракувала ЄР, і принагідно заповнити одну вакансію, щодо якої був оголошений конкурс. Наразі в роботі їхнього з'їзду зроблена перерва – до отримання списку від ЄР.

Натомість адвокати, схоже, не поспішатимуть із своїм представництвом в ВРП. Адже принципово незгодні з втручанням дорадчого органу в їхнє право обирати тих членів, кого вони вважають достойними, а не 2–3 іноземці.

Тож для того, аби ВРП таки запрацювала в середині липня, має зійтися не одна «планета». Бо орган, який здригається на баюрах кворуму, далеко не пройде сам та й інших не доведе (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/151420-na_bayurah_kvorumu_vrp_mozhe_zapracyuvati_u_lipni_ale_ne_nad.html). – 2022. – 13.05).

Л. Семишоцький, Закон і Бізнес: Три плями на добročесності

Етична рада пообіцяла, що вкляде записи співбесід із діючими членами Вищої ради правосуддя тільки після війни. Втім, оприлюднені рішення дозволяють зрозуміти, що ж таке неетичне вчинив Віктор Гришук, аби викликати невдоволення членів ЄР.

«Токсичний» співрозмовник

Як свідчить зміст рішення ЄР від 7.05.2022 № 6, В. Гришук «погорів» на спілкуванні з головою Окружного адміністративного суду м.Києва Павлом Вовком. Точніше – на записах цих розмов, які ще у 2019 році НАБУ виклало в Інтернет.

Нагадаємо, що тоді П. Вовку та 3 його колег звинувачували в «організації перешкоджання діяльності судових органів влади та втручання в їхню діяльність». Сам голова ОАСК назвав справу проти нього – політичною, і Вища рада правосуддя згодом двічі відмовляла у відстороненні суддів ОАСК від посад.

На той час В. Гришук вже входив до складу ВРП, і під час співбесіди в ЄР не заперечував, що на записах зафіксована його розмова з головою ОАСК, а також з працівником секретаріату одного з парламентських комітетів. Мовляв, він лише просив очільника суду проконтролювати щоб справа, яка перебувала у провадженні ОАСК, була розглянута в розумні строки.

Йдеться про оскарження власне обрання В. Грищука членом ВРП за квотою науковців.

Утім, на думку ЕР, справжньою метою розмови було вплинути через голову суду на суддю, у провадженні якого перебувала справа, та ухвалити рішення про відмову в задоволенні позову, аби В. Грищук міг приступити до виконання обов'язків члена ВРП. Адже фахівець в галузі права з вченим ступенем професора не міг не знати, що контроль за дотриманням процесуальних строків розгляду справи не відноситься до компетенції голови суду.

Також у провину В. Грищуку члени ЕР поставили той факт, що він не відмовив у проханні голови ОАСК організувати зустріч з кандидатом у члени ВРП за президентською квотою О. Омельчуком. Адже В. Грищук знав останнього як відомого науковця, юриста, ректора одного із закладів вищої освіти. В інтерпретації ЕР це означає, що В. Грищук брав участь в лобіюванні призначення колеги членом ВРП.

Третім епізодом «обвинувачення» став той факт, що В. Грищук як доповідач не взяв самовідвід, коли Рада розглянула та залишила без розгляду скаргу на суддю ОАКС, який фігурує в записах телефонних розмов. Сам В. Грищук доводив, що розмови по телефону ще не свідчать про близькі чи довірчі стосунки. Але члени ЕР вважають, що оскільки він звертався до голови суду із певним проханням, то не міг зберігати неупередженість по відношенню до останнього.

Узагальнюючи, у рішенні ЕР зазначено такі 3 плями недоброчесності на особистості В. Грищука:

- намагався у спосіб, не передбачений законом, вплинути на розгляд справи щодо оскарження рішення з'їзду представників вищих навчальних закладів і наукових установ;
- надавав сприяння у призначенні іншої особи членом ВРП і допомагав іншій особі здійснювати таке саме сприяння;
- не заявив самовідвід при вирішенні питання про повернення скарг на дії голови ОАСК за наявності конфлікту інтересів.

Методологія неетичності

Крім того, ЕР зазначає, що у письмових відповідях В. Грищук повідомляв про зустрічі з головою ОАСК, які відбувалися в робочий час і стосувались, переважно, питань підготовки судової реформи, а також з метою отримання консультацій щодо практики застосування адміністративного законодавства. Однак, роздруківки телефонних розмов, на думку членів ЕР, свідчать про нечесність члена ВРП, бо, напевне, не міг він по телефону питати одне, а наживо говорити про інше. А саме чесність є одним з показників критерію професійної етики та доброчесності члена ВРП є чесність, тобто правдивість у професійній діяльності та повсякденному житті (п. 1.3.2 методології).

Натомість, В. Грищук, «діючи у спосіб, який можна розглядати як намагання здійснити позапроцесуальний вплив на суддю», не дотримався критерію чесності, а також «поставив свої інтереси щодо якомога швидшого призначення на посаду вище інтересів правосуддя». Тим самим він «істотно порушив такий показник як дотримання етичних норм та демонстрація бездоганної поведінки в професійній діяльності» (п. 1.3.6. методології).

Навіть якби В. Грищук дійсно просив про суто «розгляд справи у розумні строки», то і це, на думку членів ЕР, було б порушенням професійної етики. Але ж, зауважено в рішенні, під час розмови фраза голови ОАСК щодо того, щоб В. Грищук «не хвилювався» чітко вказує на те, що метою розмови було усунення перешкод для призначення Грищука В. К. на посаду члена ВРП.

Так само він мав розуміти, що участь в організації та проведенні зустрічей голови ОАКС з кандидатом в члени ВРП може розглядатися як пряма чи опосередкована підтримка певних кандидатів у ВРП. Однак, він неодноразово вчиняв такі дії, і жодного разу, як того вимагала професійна етика, не відреагував на подібні прохання про зустрічі чи прохання про «допомогу».

Більше того, сам визнав під час співбесіди, що припинив спілкування з головою ОАСК не у зв'язку з етично сумнівними чи очевидно неприпустимими проханнями з боку останнього,

а лише після внесення щодо відомостей до ЄРДР, тобто, з моменту, коли таке спілкування могло б зашкодити репутації самого В. Грищука.

Та й намагання виправдатися, переконані члени ЄР, «свідчить про те, що Грищук В. К. не вбачає жодної проблеми з точки зору професійної етики у своєму залученні до подібних дій і додатково свідчить про нерозуміння або зневажання стандартів професійної етики і доброчесності».

Нарешті, участь у розгляді скарги на особу, з якою його пов'язували позапрофесійні стосунки, ЄР розцінила як недотримання показника, визначеного у п.1.3.3 методології – неупередженість.

Сумніви в розумінні

Таким чином, наклавши факти на методологію, члени ЄР вирішили що В. Грищук не відповідає критеріям професійної етики та доброчесності для зайняття посади члена ВРП. Адже він не відповідає таким показникам професійної етики і доброчесності як чесність, неупередженість і дотримання етичних норм та демонстрація бездоганної поведінки в

професійній діяльності та особистому житті. А такі порушення є істотними.

Більше того, в рішенні відзначається, що деякі відповіді В. Грищука щодо припустимості певної поведінки члена ВРП викликали у членів ЄР «обґрунтовані сумніви в розумінні сутності такого важливого конституційного правового інституту як Вища рада правосуддя та її ролі у становленні незалежної і доброчесної судової влади в Україні».

Отже, це рішення дає кандидатам у члени ВРП підстави для роздумів і згадок, чи їх колись не просили вчинити щось неетичне і чи не телефонували вони знайомим суддям з якимись проханнями. Адже рано чи пізно це може спливати в Інтернеті. І тоді таку пляму недоброчесності буде важко відмити.

P.S. Прикметно, що окремо ЄР застерегла, що її аналіз та висновки «не є преюдицією для правоохоронних органів та суду під час вирішення передбачених законом питань як щодо В. Грищука, так і щодо інших осіб» (*Закон і Бізнес (https://zib.com.ua/ua/151486-scho_vchiniv_chlen_vrp_grischuk_abi_er_zazhadala_yogo_zvilne.html). – 2022. – 20.05*).

М. Жернаков, Українська правда.Блоги: Судова реформа – ключовий індикатор вступу до ЄС

Вчора Президент Зеленський показав заповнену величезну другу частину опитувальника про вступ до ЄС.

Сьогодні відбулася зустріч делегації представниць українського громадянства в Парижі, ключовій столиці ЄС. Дівчата приїхали лобювати допомогу Україні, насамперед – найшвидше надання нам статусу кандидата в члени.

В Парижі посадовці недвозначно дали зрозуміти просту річ: ключовою реформою, яка цікавить ЄС, є судова. І ключовий в ній індикатор – успіх реформи ВРП за участі міжнародних експертів.

Далі пряма мова учасниці перемовин, виконавчої директорки Фондації DEJURE М. Хромих:

«Розраховувати на статус кандидата у члени ЄС можна за умови, якщо ми продовжимо

успішно реформувати Україну – в першу чергу завершимо судову реформу. Такий меседж сьогодні ми почули у Міністерстві закордонних справ Франції.»

Це дійсно круто, що влада дуже швидко дала відповіді на такий об'ємний документ. Це дає нам технічну можливість отримати такий бажаний статус кандидата уже наступного місяця на саміті ЄС.

Але якою буде ця відповідь прямо залежатиме від того що зараз буде з реформою Вищої ради правосуддя.

Зараз ця реформа отримала безперебільшення історичне значення.

Тому всі ми – громадянське суспільство, політики, судова влада, преса – маємо зробити все можливе, щоби в ВРП цього разу прийшли доброчесні професіонали.

Це перемога в війні, це наше теперішнє і майбутнє, це пам'ять наших предків і побратимів, це майбутнє наших дітей.

Це вище за сьогоднішні інтереси.

Давайте це зробимо (*Українська правда. Блоги* (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/zhernakov/627aa64cee948/>). – 2022. – 10.05).

М. Жернаков, Українська правда.Блоги: Згортання судової реформи і Рада з відновлення Портнова, або чому в нас поки не буде справедливих судів

Запросили мене днями долучитися до роботи Ради з відновлення після війни, яку створив Президент. Я, звісно ж, погодився, бо задача надважлива.

Пару тижнів тому взяв участь в установчому засіданні групи «Юстиція».

На засідданні з'ясувалося, що кураторами групи є:

– Олег Татаров, Андрій Смирнов (обоє – заступники голови ОП, близькі до Андрія Портнова);

– Андрій Костін, голова профільного комітету ВР (який чимдуж блокував на цій посаді судову реформу);

– генпрокурорка Ірина Венедіктова;

– міністр юстиції Денис Малюська.

Там само оголосили, зокрема, що етап «модернізація» в сфері судів запланований на... 2026 рік.

Але що саме пропонують модернізувати у 2026-му дізнатися не вийшло, бо запрошень приєднатися безпосередньо до розробки цих планів я вже не отримав. Пізніше з'ясувалося, що групою, яка займається безпосередньо судами, керує суддя Богдан Моніч.

Пан Богдан – той самий голова Ради суддів, який отримав цю посаду за сприяння голови ОАСК Павла Вовка. Він же буквально за пару місяців до повномасштабної війни всіляко блокував президентську реформу Вищої ради правосуддя.

Тут нам уже стало просто цікаво – а чи є в складі групи з судової реформи хоч один представник неурядових структур, бо як виявилось, «не взяли» не тільки мене.

Знайшли одного. Ним виявився представник ВГО «Асоціація платників податків України». Який творчий доробок в реформі судів цієї

шанованої ГО, запитасте ви? А такий, що відразу в ДВА органи її управління входить... Данило Гетьманцев, який є Секретарем усієї Ради з відновлення.

У сухому залишку маємо:

– підгрупу з судової реформи, якою керує представник судової мафії;

– групи, якою керують друзі Портнова;

– Ради, якою керує марксист-автор порівняння оподаткування з обскубуванням гусей, якого вимагають звільнити 16 000+ підприємців з усієї України за профнепридатність і величезну загрозу економіці.

Сьогодні також вийшло інтерв'ю вже згаданого вище Андрія Смирнова, де він описує конституційну судову реформу часів Порошенка як «ганебне явище» і каже, що її «треба згортати», а також відверто заявляє про плани ліквідації Конституційного Суду (про нього ще напишу окремо).

Не знаю, які цілі переслідував пан Смирнов, але мені складно уявити заяву на тему судів, яка може нашкодити більше. Особливо зараз, коли вирішується питання нашого кандидатства в ЄС.

Ми часто критикували кінцевий результат судової реформи Порошенка. Але самі зміни до Конституції 2016 року є явним позитивом і вважаються одним із наших безумовних досягнень на Заході.

Оголосити про згортання цієї реформи зараз – це фактично сказати ЄС, що в ключовому питанні верховенства права ми посуваємося на клітинку десь 2015 року.

Незалежність Конституційних і інших судів нових членів (Угорщини і Польщі) взагалі є одним із найбільш болючих для ЄС, бо там на ці інституції вже роками наступає

політична влада. Це створює всередині самого ЄС величезні скандали і є причиною стійкої відрази багатьох столиць до його розширення на Схід.

Для чого оголошувати атаку на КС прямо зараз, як не для того, щоб сказати «бійтеся, з нами будуть ті самі проблеми, а імовірно ще гірші» – для мене загадка.

Так що наразі на всіх рівнях за розробку майбутньої державної політики в сфері судів відповідають люди, які не просто є джерелом саме тих проблем, які потрібно вирішити. Вони ще й роблять усе можливе, щоб у найближчі роки ми не мали для цього жодних інструментів.

І це велика, дуже велика проблема.

P.S. Традиційно вже – при важливому виборі «писати чи не писати» я керуюся критерієм не «критикує чи не критикує владу», а «наближає чи не наближає перемогу». Про важливість для перемоги справедливих судів і вступу до ЄС, сподіваюся, додатково писати не треба.

P.P.S. Маю віддати належне роботі підгрупи з реформи Конституційного Суду України під головуванням Ольги Совгирі – це на відміну від решти була відверта і професійна дискусія. Правда, чим вона закінчиться, враховуючи нові «установки» з ОП – велике питання (*Українська правда.Блогу (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/zhernakov/628fb77ce3697/>). – 2022. – 26.05*).

Д. Захаров, Апостроф: Небезпека після Тупицького: у якій ситуації опинився Конституційний суд

15 травня, завершився 9-річний термін перебування на посаді судді Конституційного суду (КСУ) скандального Олександра Тупицького, якого після повномасштабного нападу РФ на Україну неодноразово бачили у Відні, і проти якого США ще в грудні минулого року ввели персональні санкції. Власне, протистояння голови КСУ Тупицького та Офісу президента фактично на півтора року паралізувало роботу ключового суду країни. Уже зараз з'являються повідомлення про те, хто стане новим головою суду. Називають Оксану Гришук, яка є дочкою колишнього виконувача обов'язків голови Вищої ради правосуддя Віктора Грищука, а також Олександра Петришина. Обидва стали суддями КС за квотою Президента. Утім, в КСУ наразі склалася небезпечна ситуація з кворумом. Про те, як далі має працювати Конституційний суд «Апострофу» розповів науковий консультант з правових питань Центру Разумкова, суддя КСУ у відставці Петро Стецюк.

З правої точки зору, завершення 9-річного терміну Тупицького на посаді означає, по-перше, що його повноваження як судді КСУ припиняються на підставі, передбаченій ст. 149/1 Конституції України («закінчення строку повноважень»), і дана особа не є, і

не може більше бути суддею КСУ як таким взагалі.

По-друге, наслідком припинення повноважень судді КСУ Тупицьким є автоматичне припинення ним також свого головування у КСУ. Від 16.05.2022 р. (з дня наступного, після припинення повноважень судді) у КСУ немає голови КСУ, а є тільки суддя КСУ який тимчасового виконує його повноваження.

По-третє, конституційний склад КСУ 16 квітня зменшився до 14 (із 18 передбачених Основним Законом держави) суддів. Враховуючи чітку законодавчу вимогу про те, що КСУ є повноважним здійснювати конституційне провадження, якщо у його складі є щонайменше 12 суддів КСУ, які набули повноважень відповідно до чинного законодавства. Тому суд опинився в небезпечній ситуації для своєї дієздатності як такої. Остання є вкрай важливим для повноцінного функціонування національного державного механізму взагалі та забезпечення дієвості конституційного принципу поділу влади державної влади зокрема.

Таким чином, станом на 16.05.22 р. в КСУ є 4 вакансії суддів: 1 по квоті Президента України, 1 по парламентській (ВРУ) квоті та 2

по квоті з'їзду суддів України. Причиною у всіх чотирьох випадках стало закінчення строків повноважень суддів КСУ або їхнє звільнення у відставку (всі ці випадки є передбачені Конституцією України). Законом передбачено строки, не пізніше яких повинні відбутися призначення нових суддів КСУ. В попередні роки ці строки часто не дотримувались. Однак, враховуючи сьогоденний важкий стан у державі, маємо надію що ці строки не будуть знову порушені. Жодних формальних причин не призначати нових суддів КСУ главою держави, парламентом та з'їздом суддів сьогодні немає.

Часто лунає питання: чи є відсутність голови КСУ критичною ситуацією для повноцінного функціонування КСУ? Зовсім ні. За відсутності голови КСУ його обов'язки виконує заступник голови КСУ, а за відсутності заступника голови КСУ – найстарший за віком суддя КСУ. В практиці діяльності КСУ такі ситуації траплялися неодноразово. Зрештою, останніх

декілька місяців де-факто такі обов'язки виконує заступник голови КСУ Сергій Головатий.

Однак, тривалий стан відсутності голови КСУ як такого, очевидно, не є нормальним. КСУ, як єдиний орган конституційної юрисдикції, гарант забезпечення верховенства Конституції України повинен функціонувати не тільки у повному своєму складі, а й з усіма передбаченими Основним Законом держави атрибутами. Це особливо важливим є в даний час, коли від усіх органів державної влади вимагається чітке виконання своїх конституційних повноважень та обов'язків. Тим паче, що жодних формальних (юридичних) перепон у обранні суддями КСУ нового голови – немає (*Аностроф* (<https://apostrophe.ua/ua/article/politics/government/2022-05-16/opasnost-posle-tupitskogo-v-kakoy-situatsii-okazalsya-konstitutsionnyiy-sud/45959>). – 2022. – 16.05).

О. Гончаренко, Українська правда.Блоги: Порушення РФ Конвенції про геноцид в Україні: незалежний правовий аналіз New Lines Institute

Вийшов звіт New Lines Institute: росію де-факто звинуватили в геноциді. Чому це надзвичайно важливо? Бо зараз саме до таких експертів дослухаються як жителі західних країн, так і їх влада. Ось посилання на оригінал, тут я даю переклад ключових тез звіту.

Цей звіт – незалежне розслідування того, чи несе відповідальність Росія за порушення Конвенції про геноцид під час вторгнення в Україну. Зроблено наступні висновки.

1. Є підстави вважати, що РФ несе пряму відповідальність за (1А) пряме та публічне підбурювання до геноциду та (1Б) перелік звірств, з яких можна зробити висновок про намір знищення української нації;

2. Існує загроза геноциду в Україні, що запускає юридичне зобов'язання всіх держав запобігти цьому.

Українська нація визнається всередині країни, на міжнародному рівні та явно Росією у

офіційних міждержавних відносинах. Тож вона захищена Конвенцією про геноцид.

Відповідно до ст. III Конвенції про геноцид, пряме публічне підбурювання до вчинення геноциду є окремим злочином. Незалежно від того, відбувається після цього геноцид чи ні.

Росія взялась за підбурювання до геноциду:

– Вона заперечує існування української ідентичності. Цим займаються високопоставлені російські чиновники та власне держава. В ЗМІ неодноразово заперечували факт існування окремої нації та мали на увазі, що кожен ідентифікуючий себе як українець – або нацист, або загроза єдності РФ. А отже, заслуговує на покарання. Заперечення існування національних груп є показником геноциду, згідно з позицією ООН щодо оцінки ризику масових звірств.

– Дзеркальні звинувачення (Accusation in a mirror) є потужною, історично повторюваною

формою підбурювання до геноциду. Агресор звинувачує потрібну групу в плануванні чи скоєнні певних вчинків – тих, що сам планує проти неї, показуючи передбачувану жертву як екзистенційну загрозу і роблячи насильство проти них необхідним «захистом». Президент Росії Володимир Путін та російські чиновники зробили саме це, створивши привід для вторгнення в Україну на абсолютно неправдивому твердженні: начебто Україна вчинила геноцид чи нищила мирне населення на підтримуваних РФ сепаратистських територіях.

– «Денацифікація» і дегуманізація. Російські чиновники та державні ЗМІ неодноразово посилаються на «денацифікацію» як на одну з головних цілей вторгнення – широко описують українців як недолудей («зомбованих», «звірив» або «підпорядкованих»), хворих чи заражених («бруд», «безладдя») або екзистенційні загрози та втілення зла («Нацизм», «Гітлерюгенд», «Третій рейх»). Ця риторика використовується, аби зобразити значну частину чи ціле покоління українців як нацистів та ворогів, роблячи легітимними цілями для знищення.

– Українців показують як екзистенційну загрозу. Організована Росією кампанія з підбурювання прямо пов'язує сучасне вторгнення з битвами СРСР проти нацистської Німеччини у Другій світовій війні. Так посилюється вплив пропаганди на російське суспільство з метою вчинення масових звірств та їх виправдання. 5 квітня 2022 року заступник голови Ради безпеки РФ Дмитро Медведєв написав: «Перетворившись у Третій рейх... Україну спіткає та сама доля... чого вона заслуговує! Ці завдання неможливо виконати миттєво. І вони будуть вирішуватися не лише на полях битв». За день до дня перемоги СРСР над Німеччиною президент Путін надіслав підтримуваним Росією сепаратистам телеграму з твердженням, нібито росіяни борються «за звільнення своєї рідної землі від нацистського бруду» та обіцяючи, що «перемога буде нашою, як у 1945 році». Російська православна церква публічно підтвердила цю історичну паралель і високо оцінила боротьбу Росії з нацистами.

– Російська влада заперечує злочини та винагороджує військовослужбовців,

підозрюваних у масових вбивствах в Україні. Це дає змогу солдатам вчиняти, а російській громадськості – виправдовувати подальші звірства. Органи влади здатні безпосередньо підбурювати громадськість, посилюючи свою пропаганду через контрольовані медіа та сувору цензуру щодо військових тем. Рупорами підбурювальної пропаганди є впливові політичні, релігійні та державні ЗМІ, включаючи самого президента Путіна. З'являється все більше доказів того, що російські солдати усвідомили державну пропагандистську кампанію і цілковито повторюють її зміст.

Зафіксовані такі заяви солдатів:

1. Погрози звалтувати «кожну нацистську повію»
2. «Полювання на нацистів»
3. «Ми звільнимо вас від нацистів»
4. «Ми тут, щоб очистити вас від бруду» (після публічної страти)
...та інші схожі заяви.

Що відрізняє геноцид від інших злочинів – так це «намір знищити (повністю або частково) певну групу як таку». Цей намір може бути пов'язаний з державою на основі свідчень загального плану, або може бути виведений із систематичної моделі вчинків, спрямованих проти жертви. П'ять актів, що можуть вказувати на подібні наміри:

- вбивство;
- заподіяння серйозної шкоди;
- навмисне заподіяння фізично руйнівних умов життя;
- введення заходів запобігання народженню та примусове переведення дітей до іншої групи.

План геноциду. «Генеральний план» хоча б частково знищити українську національну групу може трактуватися як підбурювання до геноциду, що стимулює нинішнє вторгнення, так і методами, які наводять на думку про військову політику.

Геноцидна модель знищення українців виглядає так:

Масові вбивства. Розслідування встановило, що російські війська системно арештовували українських мирних жителів та влаштовували масові розстріли на окупованій території.

Методи вбивства мають певну закономірність: зв'язані руки, катування, постріли в голову з близької відстані. Добре задокументована різанина в Бучі може свідчити про послідовну тактику, яку застосовують російські війська на окупованих територіях. Кількість масових поховань у підконтрольних Росії районах швидко збільшується, що задокументували слідчі та супутникові знімки. Повний масштаб вбивства не буде відомий, доки не буде забезпечено доступ до місць, нині перебуваючих під контролем російських військ.

Умисні напади на укриття, шляхи евакуації та гуманітарні коридори. Російські війська постійно атакують укриття та шляхи евакуації з точністю, що вказує на військовий наказ. Вбивають та захоплюють мирних жителів в облозі чи окупації.

Обстріли житлових районів (не вибіркове). Російські збройні сили широко застосовували зброю масового ураження або касетні боєприпаси, спрямовуючи їх на густонаселені райони як мінімум у восьми областях України.

Російські військові облоги. Навмисне створення небезпечних для життя умов. Бомбардуючи українців в обложених районах зсередини та ззовні, російські війська одночасно й свідомо створили їм небезпечні для життя умови.

Руйнування життєво важливої інфраструктури. Російські війська діють за подібною схемою, оточивши українські міста: спершу завдаючи ударів по джерелах водопостачання, електроенергії та зв'язку, потім по медичних установах, зернових складах та центрах розподілу допомоги, що також нагадує елемент військової стратегії та політику навмисного нанесення фатальних умов для мирного населення. Ці скоординовані дії спрямовані на позбавлення українців основних потреб і їх блокаду в руйнівних умовах. В свою чергу, це показує, що облоги розраховані на фізичне знищення населення.

Знищення медицини. Станом на 25 травня Всесвітня організація охорони здоров'я задокументувала 248 російських атак на заклади охорони здоров'я України.

Голод як зброя. Російські війська знищують чи вилучають предмети першої необхідності, гуманітарну допомогу та зерно. Наразі вони або знищили, або захопили величезні запаси зерна. Неодноразово блокували або забирали гуманітарну допомогу та заважали евакуації мирних жителів, використовуючи голод як зброю війни.

Умови утримання. Російські війська тримають «арештованих» українців в місцях, де вони позбавлені основних потреб. Це часто призводить до смерті від задухи або голоду.

Згвалтування та сексуальне насильство. Регулярні повідомлення про сексуальне насильство та згвалтування на окупованих територіях свідчать про поширену та систематичну модель: групові згвалтування, згвалтування в будинках чи притулках, згвалтування батьків у присутності дітей і навпаки.

Примусове переселення українців. Російська влада повідомила про переселення понад мільйона людей з України до Росії з початку вторгнення, у тому числі понад 180 000 дітей. Біженці та чиновники повідомляли, що їх переміщали силою або загрожували їм застосувати. За словами українських чиновників, російське законодавство реформується, аби пришвидшити усиновлення дітей з Донбасу – а українські діти, примусово депортовані до Росії, змушені вчитись російською. Примусове перевезення українських дітей до Росії є актом геноциду згідно Конвенції про геноцид.

Намір знищити українську націю. Вважалося, що намір знищити групу «частково» вимагає націлення на значну чи помітну частину народу. Однак поріг масштабу звірств, спрямованих проти українців, варто оцінювати відносно сфери діяльності або контролю Росії. Російські війська залишили слід зосередженого фізичного знищення після відступу з окупованих територій. Це масові страти (характерні постріли з близької дистанції), катування, руйнування критично важливих об'єктів інфраструктури, згвалтування та ін.

Вибіркове націлювання на українських лідерів або активістів для насильницьких викрадень та вбивств є додатковим свідченням

наміру щодо знищення українського народу, оскільки ці публічні фігури є символом своєї національної групи та важливі для її виживання.

Обов'язок запобігати геноциду. Держави мають юридичне зобов'язання запобігати геноциду, як тільки вони усвідомлюють його серйозну загрозу чи ймовірність. Поріг, чітко встановлюється в цій доповіді, був

досягнутий. Тепер це не можна заперечувати на державному рівні. Конвенція про геноцид накладає мінімальне юридичне зобов'язання на держави: треба вживати тих дій, які допоможуть запобігати геноциду та захистити громадян України від його неминучої загрози (*Українська правда. Блоги* (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/goncharenko/62922542f22f7/>). – 2022. – 28.05).

О. Харитонов, LV.ua: Росія заплатить: нова правова позиція Верховного Суду стосовно відповідальності держави-агресора

Нещодавно з'явилась новина про нову та, беззаперечно, революційну правову позицію Верховного Суду щодо можливості Росії бути відповідачем у справах про відшкодування шкоди, завданої нею як державою-агресором. Думки пересічних громадян та юридичної спільноти з цього приводу розділились: одні жваво підтримали таке рішення вищої інстанції, адже українці, нарешті, отримали надію на відшкодування за все

скоєне Росією; інші ж – зайняли позицію скептичних критиків, висловлюючи думку про те, що насправді зміна вектору розвитку судової практики принципово нічого не змінює через проблематичність виконання подібних рішень. Тож ми спробували детально розібратись, які наслідки тягне за собою прийняття Верховним Судом такого рішення, а також спрогнозувати перспективи виконання цього та аналогічних рішень в Україні.

О. Харитонов, LV.ua: Чому не вдавалось притягнути Росію до відповідальності в українських судах до 2022 року?

Питання відповідальності росії та стягнення з неї збитків стояло досить гостро для українців починаючи з 2014 року. Тоді після військової окупації росією Кримського півострова, а також окупації окремих територій Донецької та Луганської області, указом Президента України від 14.04.2014 р. було оголошено про початок Антитерористичної операції на Сході України (Операція Об'єднаних Сил з 30.04.2018р.).

Пізніше територія Кримського півострову була офіційно визнана нашою державою як тимчасово окупована внаслідок збройної агресії Російської Федерації (ст. 2 та ст. 3 ЗУ «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» в редакції від 15.04.2014р.), а Кабінетом Міністрів України затверджено

перелік населених пунктів (Донецької, Луганської області), на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження.

Цікавим є те, що через чотири роки після вищевказаних подій Верховною Радою України приймається ЗУ «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях». Як наслідок, цим законом було внесено зміни до деяких інших законодавчих актів України, зокрема:

«Позови про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб (в тому числі, про відшкодування шкоди, завданої внаслідок обмеження у

здійсненні права власності на нерухоме майно або його знищення, пошкодження) у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру можуть пред'являтися також за місцем проживання чи перебування позивача» (цим положенням було доповнено ст. 28 Цивільного процесуального кодексу України);

Звільнено від сплати судового збору під час розгляду справ в усіх судових інстанціях позивачів у справах за позовами до держави-агресора Російської Федерації про відшкодування завданої майнової та/або моральної шкоди (ч. 1. ст. 5 ЗУ «Про судовий збір» доповнено пунктом 22).

З цього моменту в українських судах почала активно зростати кількість позовів, в яких відповідачем була росія. Громадяни, які звертались до суду за захистом своїх прав, здебільшого посилались на наявність: збитків та/або моральної шкоди, що були завдані у зв'язку з вимушеним переселенням з тимчасово окупованої території; моральної шкоди у зв'язку із загибеллю родича (родичів) внаслідок збройної агресії росії; збитків через знищення/пошкодження майна внаслідок бойових дій. Вже станом на 2020 рік в судах першої та апеляційної інстанції перебувало на розгляді понад 800 таких справ і їх кількість постійно збільшувалась. Примітно, що суди у більшості випадків відмовляли у задоволенні подібних позовів.

Чому суди масово відмовляли у задоволенні позовів, в яких відповідачем була держава-агресор?

Тривалий час суди, відмовляючи у задоволенні подібних позовів, посилались на положення ст. 79 ЗУ «Про міжнародне приватне право». Дана стаття встановлює, що будь-яка іноземна держава, в тому числі і росія може бути відповідачем по справі в українських судах лише за умови, якщо компетентний орган цієї держави в Україні (наприклад, посольство) надасть на це згоду (іншими словами – держава наділена судовим імунітетом). Згадане правило

ґрунтується передусім на суверенітеті та реалізації суверенних прав кожної держави («рівний над рівним не має влади»). Однак, фактично така норма закону стала своєрідним «прикриттям» для росії та надавала можливість уникнути відповідальності за заподіяну шкоду в українських судах (оскільки неможливо навіть уявити ситуацію, за якої посольство РФ надало б згоду на участь росії у справі в українському суді в якості відповідача).

Ви можете ознайомитись із рішеннями вищої судової інстанції, які підтверджують вищенаведену думку, за активними посиланнями: Постанова Верховного суду від 03.06.2020р. у справі № 357/13182/18; Постанова Верховного Суду від 13.05.2020 р. у справі № 711/17/19; Постанова Верховного Суду від 04.11.2020р. у справі № 280/1380/19-ц; Постанова Верховного Суду від 24.06.2020 р. у справі № 711/16/19.

Як бачимо, в Україні до 2022 року склалась досить усталена практика, яка фактично утворює відчуття «замкненого кола»: для того, аби притягнути росію до відповідальності в українському суді необхідним є отримання згоди посольства РФ в Україні на участь у справі → згода не отримана → притягнути до відповідальності державу-агресора в українському суді неможливо.

Зміна вектору розвитку судової практики у 2022 році

Ситуація кардинально змінилась у подібній категорії справ після прийняття Верховним Судом Постанови від 14.04.2022 р. у справі № 308/9708/19. За обставинами цієї справи, жінка звернулася до суду з позовом до РФ про відшкодування моральної шкоди, завданої їй та її дітям у зв'язку із загибеллю її чоловіка й батька її дітей внаслідок збройної агресії РФ на території України. Серед доказів, які Позивач надала до суду, зокрема були:

- свідоцтво про смерть чоловіка;
- протокол засідання Центральної військово-лікарської комісії, в якому містились дані про те, що поранення і причина смерті її чоловіка пов'язані із виконанням обов'язків військової служби;

- рішення іншого суду, яким було встановлено факт загибелі чоловіка при виконанні обов'язку військової служби та ін.

Суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову, посилаючись на те, що росія не може бути відповідачем по справі без згоди посольства РФ в Україні. Апеляційний суд взагалі зупинив провадження у справі до отримання відповіді на згоду чи не згоду посольством РФ щодо розгляду цієї справи українським судом. В результаті Позивач, яка була не згодна з такою позицією українських судів звернулась до Верховного Суду, який при розгляді справи врахував наступне:

- Основна вимога Позивача у цій справі – відшкодування моральної шкоди, що завдана їй та її дітям, внаслідок смерті іншого громадянина України (тобто внаслідок смерті чоловіка Позивача);

- Місцем завдання шкоди є територія суверенної держави – України;

- Передбачається, що шкода є завданою агентами РФ, які порушили принципи та цілі, закріплені в Статуті ООН, щодо заборони військової агресії, вчиненої стосовно іншої держави – України;

- Вчинення актів збройної агресії іноземною державою не є реалізацією її суверенних прав, а свідчить про порушення зобов'язання поважати суверенітет та територіальну цілісність іншої держави – України, що закріплено в Статуті ООН;

- Національне законодавство України керується тим, що, за загальним правилом, шкода, завдана в Україні фізичній особі в результаті протиправних дій будь-якої іншої особи (суб'єкта), може бути відшкодована за рішенням суду України.

Цікаво, що обґрунтовуючи своє рішення Верховний Суд спирався на ряд міжнародних актів:

- Європейська конвенція про імунітет держав від 16.05.1972 р. (ст. 11);

- Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності від 02.12.2004 р. (ст. 12)

Ці документи надзвичайно важливі, оскільки фактично встановлюють «червону лінію», яку не має права перетинати жодна із

держав: учасниці цих конвенцій не можуть посилатися на судовий імунітет у разі смерті чи заподіяння тілесного ушкодження особі чи заподіяння шкоди майну або його втрати в результаті дій чи бездіяльності держави, якщо така дія чи бездіяльність мали місце повністю або частково на території іншої держави суду.

Водночас, слід звернути увагу на наявність проблеми у правозастосуванні вищезазначених конвенцій. Так, ані Україна, ані росія не є учасниками цих міжнародних документів. До того ж, Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності взагалі не набула чинності на сьогоднішній день (оскільки її ратифікували тільки 22 держави із 30 необхідних).

Однак, Верховний Суд в аналізованому рішенні зробив висновок, що незважаючи на наявність перепон у застосуванні цих міжнародних актів, правила, які в них сформульовані та стосуються меж заподіяння шкоди, неприпустимості посилення на судовий імунітет (у разі, якщо та чи інша держава переходить «червону лінію»), зобов'язані виконувати абсолютно всі держави, бо ці норми є нормами *Jus cogens* (норми міжнародного права, обов'язкові до виконання усіма учасниками цивілізованого світу).

На нашу думку, попри цілком слушну згадку вищої інстанції щодо обов'язку цивілізованих держав дотримуватись визначених правил та обмежень, таке суперечливе правозастосування потенційно може призвести до того, що при розгляді подібної справи, вона може буде передана судом до Великої Палати Верховного Суду (у разі, якщо суд, який розглядатиме справу, вважатиме за необхідне відступити від висновку у Постанові від 14.04.2022 р. у справі № 308/9708/19).

Крім цього, Верховний Суд і своєму рішенні зазначив наступне: «враховуючи той факт, що РФ чинить збройну агресію проти України, починаючи з 2014 року та продовжує це станом на момент ухвалення цього рішення, немає необхідності в направленні до посольства РФ в Україні запитів щодо згоди РФ бути відповідачем у справах про відшкодування шкоди у зв'язку з вчиненням РФ збройної

агресії проти України й ігноруванням нею суверенітету та територіальної цілісності Української держави. А з 24 лютого 2022 року таке надсилання неможливе ще й з огляду на розірвання дипломатичних відносин України з РФ».

Таким чином, наразі суди України, розглядаючи справу, де відповідачем визначено РФ, мають право ігнорувати імунітет цієї країни та розглядати справи про відшкодування шкоди, завданої фізичній особі в результаті збройної агресії РФ, за позовом, поданим саме до цієї іноземної країни.

P.S.

Очевидно, що після формування Верховним Судом нової правової позиції від 14.04.2022 р. можна очікувати:

- збільшення кількості позовів в українських судах до РФ про відшкодування збитків, що були заподіяні, в тому числі у період повномасштабного вторгнення з 24.02.2022 р., адже тепер українцям не потрібно отримувати згоду посольства росії на участь у справі в якості відповідача (до того ж, відповідно до чинного законодавства за такими позовами особи не повинні сплачувати судовий збір, що, ймовірно, буде додатковим аргументом на користь відшкодування шкоди у судовому порядку);

- зростання кількості позовної заяв про відшкодування моральної шкоди, що була заподіяна особам через війну (наразі влада приділяє увагу в основному розробці відповідних механізмів та процедур, які допоможуть відшкодувати збитки і очевидно, що відшкодувати моральну шкоду в рамках таких процедур неможливо);

- збільшення кількості справ за позовами власників бізнесу, чиє майно було знищено/пошкоджено через війну (у разі, якщо владою не буде розроблена позасудова процедура відшкодування збитків, юридичні особи матимуть право отримати відшкодування збитків у судовому порядку).

Водночас, потрібно звернути увагу на те, що:

- подібні судові процеси є досить тривалими у часі;

- в Україні досі не розроблена єдина система (методика) визначення справедливого розміру відшкодування моральної шкоди. Як наслідок, суди визначають суму моральної шкоди на власний розсуд, відповідно до внутрішнього переконання (є висока вірогідність того, що за результатами розгляду справи Ви отримаєте значно менше від заявленої суми);

- на сьогоднішній день, механізм виконання подібних рішень відсутній.

Щодо останнього, то наразі ми можемо лише припускати, якою буде процедура виконання подібних рішень в Україні. Вірогідно, буде розроблено окремий закон або внесено зміни до чинного законодавства і, як наслідок, буде визначено особливості виконання судових рішень проти держави-агресора.

Водночас, виникає питання стосовно шляхів, які обере законодавець в частині розробки процедури виконання судового рішення ухваленого проти росії та визначення джерел, за рахунок яких такі рішення будуть виконуватись. Як варіант, можна піти найпримітивнішим шляхом: для виконання подібних рішень використовувати арештовані російські активи за кордоном, які, найімовірніше, будуть передані Україні. Щоправда, так само поки невідомо в рамках якої процедури такі активи будуть арештовуватись (ймовірно, це стане можливо після рішень міжнародних судів). Інший шлях – використання об'єктів права власності Російської Федерації, що будуть примусово вилучені відповідно до ЗУ «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів».

Тож висновки такі: завдяки новій правовій позиції Верховного Суду українцям надано «зелене світло» на відшкодування шкоди, що була їм заподіяна військовою агресією росії в судовому порядку. Припускаємо, що така позиція вищої інстанції мала за мету показати єдність судової гілки влади із народом України в боротьбі проти держави-агресора. Для того, аби реально працював механізм отримання компенсації у судовому порядку, додатково мають розроблятися правові акти, які визначать чітку та прозору процедуру виконання рішень, у

судових справах, де відповідачем буде росія (*LB.ua (https://lb.ua/blog/alexei_kharitonov/515566_rosiya_zaplatit_nova_pravova.html)*). – 2022. – 3.05).

Dailylviv.Com: Війна і децентралізація влади: нова практика від Херсона до Львова

Районні й обласні ради продовжують здійснювати свої повноваження в умовах воєнного стану, окрім випадку окупації території їхніх повноважень або оточення адміністративного центру.

Начальник юридичного відділу Львівської обласної ради Ярослав Гасяк розповів Dailylviv.com про Закон «Про правовий режим воєнного стану» і повноваження районних та обласних рад в умовах воєнного стану.

Повномасштабне вторгнення російських військ і збройна агресія проти України 24 лютого захопили зненацька всі сфери суспільного життя. Не були до цього адаптовані й наші нормативно-правові акти. Законодавець не врегулював питання діяльності органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, а положення закону «Про правовий режим воєнного стану» дозволили довільно і на власний розсуд тлумачити його положення.

Законопроект «Про внесення змін до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» щодо функціонування місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» (№ 7269) мав би врегулювати проблему діяльності органів місцевого самоврядування.

Однак закон «Про правовий режим воєнного стану», який прийняли у травні на його основі, знову викликав дискусії й неоднозначне тлумачення правового статусу районних й обласних рад, які не перебувають на тимчасово окупованій території.

Системне і комплексне, а не буквальне й довільне тлумачення норм цього закону, позиція авторів законопроекту, профільного парламентського комітету та інших органів влади, а також практика застосування норм закону ствердно підтверджують легітимність районних і обласних рад в умовах воєнного стану.

Перша спроба позбавити повноважень

Дискусія навколо правового статусу районних і обласних рад виникла майже в перший день війни. Починаючи з 24 лютого, в Україні хотіли припинити повноваження більшості районних і обласних рад попри те, що чинна на той момент редакція закону «Про правовий режим воєнного стану», здавалося б, не допускала подвійних тлумачень. Однак деякі органи державної влади почали застосовувати пункт 2-1 статті 28 закону «Про правовий режим воєнного стану» до сучасної ситуації.

У ньому йдеться про припинення повноважень обласних, районних рад і рад інших рівнів лише у Донецькій та Луганській областях у зв'язку з утворенням в них військових адміністрацій внаслідок агресії Росії у 2014 році.

Частина новоутворених військових адміністрацій висловила свої позиції в цій дискусії в офіційних листах чи у соціальних мережах.

Але й були й такі, що безапеляційно вирішили, що в їхній компетенції з'явилися повноваження, необхідність і можливість припинити повноваження обласних чи районних рад, а також навіть їхніх виконавчих апаратів, посадових і службових осіб місцевого самоврядування, які працюють у цих органах.

Сьогодні рішення цих військових адміністрацій про самовільне припинення повноважень органів місцевого самоврядування оскаржують в судах, адже є всі підстави для того, що б їх скасувати.

Абсурдність таких дій і рішень військових адміністрацій не лише можна спростувати тлумаченням пункту 2-1 статті 28 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», але й доводиться тим, що в інших областях районні й обласні ради продовжують здійснювати свої повноваження в умовах воєнного стану, зокрема проводять сесії та

пленарні засідання, також працюють постійні депутатські комісії та робочі групи.

Суспільну вагу найвищого представницького органу області та важливість забезпечення безперервності повноважень обласних рад в умовах війни засвідчив приклад Херсонської обласної ради, яка 13 березня, перед загрозою окупації, ухвалила звернення до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та українського народу щодо неприйнятності бутафорського «референдуму» за «народну республіку» в Херсонській області.

Законопроект № 7153

24 березня Верховна Рада ухвалила закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану» (законопроект № 7153).

Законодавець спробував в ньому поставити крапку в дискусії довкола повноважень обласних і районних рад в умовах воєнного стану та визначив, що «у період дії воєнного стану та впродовж 30 днів після його припинення чи скасування повноваження обласних рад (у разі тимчасової окупації або оточення адміністративного центру області) та районних рад здійснюють відповідні обласні та районні військові адміністрації».

Це формулювання ще на етапі обговорення законопроекту викликало чергову гарячу дискусію серед експертів і правників через недосконалість, а, отже, можливість різного тлумачення.

Ухвалений закон підписав 25 березня голова Верховної Ради, але підпису Президента він так й не дочекався. Натомість парламент здійснив ще одну спробу врегулювати діяльність районних і обласних рад в умовах воєнного стану.

Законопроект № 7269

12 травня Верховна Рада ухвалила закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» (законопроект 7269). 18 травня цей закон підписав Президент, а наступного дня

його опублікували у газеті «Голос України», тобто він набрав чинності.

Цього разу дискусія навколо правового статусу районних і обласних рад звелася до тлумачення ч. 4 ст. 10 цього закону: «У разі утворення обласної та/або районної військової адміністрації на період дії воєнного стану та впродовж 30 днів після його припинення чи скасування, у разі тимчасової окупації або оточення адміністративного центру області або у разі прийняття Верховною Радою України за поданням Президента України відповідного рішення: повноваження такої обласної та/або районної ради здійснюють відповідні обласні та районні військові адміністрації, відповідні районні та обласні ради не здійснюють свої повноваження...» і далі за текстом.

Формування цієї норми не є ідеальним, однак системне і комплексне її тлумачення дає підстави для однозначного висновку: районні та обласні ради на територіях, які не є окупованими, продовжують здійснювати свої повноваження в умовах воєнного стану у випадку утворення відповідних районних та обласних військових адміністрацій.

Аргументи на користь саме такого тлумачення:

Пояснювальна записка до законопроекту № 7269

У Розділі 1 «Обґрунтування необхідності прийняття проекту закону» її автори зазначають (<https://cutt.ly/vN8yI25>): «в умовах воєнного стану критично важливим є забезпечення належного та безперервного функціонування органів місцевого самоврядування».

Саме тому вони запропонували використати правову конструкцію, яку заклали у законі «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану» від 24 березня № 2156-IX: «протягом дії воєнного стану та 30 днів після його припинення або скасування повноваження обласних (у разі тимчасової окупації або оточення адміністративного центру області) та районних рад здійснюються відповідними обласними та районними військовими адміністраціями», який схвалив Президент.

Таким чином, законопроект № 7269 набрав чинності тому, що виникла потреба обґрунтувати необхідність збереження органів місцевого самоврядування. Їхню діяльність визнали критично важливою в умовах воєнного стану.

Випереджаючи скептицизм окремих правників, варто наголосити на тому, що Конституційний Суд України під час тлумачення нормативно-правових актів неодноразово брав до уваги аналіз змісту як норми права, так і пояснювальної записки до законопроекту. У законопроектах №№ 7153 і 7269 автори обґрунтовують доцільність їхнього ухвалення необхідністю збереження легітимності районних і обласних рад, а умовою передання їхніх повноважень відповідним військовим адміністраціям визначили винятково тимчасову окупацію чи оточення адміністративного центру області.

Спільна позиція депутатських фракцій і груп перед голосуванням

2 травня профільний парламентський комітет запропонував викласти ч. 3 ст. 10 закону «Про правовий режим воєнного стану» у категоричній редакції, позбавивши всі без винятку районні й обласні ради повноважень [дослівно]: «У період дії воєнного стану та 30 днів після його припинення чи скасування: повноваження обласних та районних рад здійснюють обласні та районні військові адміністрації, утворені на відповідній території; районні та обласні ради, на території яких утворено районні, обласні військові адміністрації, не повноваження...» і далі за текстом.

Ця пропозиція викликала збурення експертів і народних депутатів. Перед голосуванням за законопроект № 7269 усі депутатські фракції і групи, окрім ВО «Батьківщина», підписали спільне звернення до голови Верховної Ради України щодо неприпустимості таких формулювань.

«Такі зміни – це шлях до узурпації влади. Вони ставлять під загрозу здобутки децентралізації України, яка полягає в передачі повноважень і фінансів від державної влади органам місцевого самоврядування. Для того,

щоб не допустити зловживань та беззаконного привласнення влади, пропонується додати запобіжник у вигляді необхідності затвердження зазначених у статті 10 та 15 проекту Закону питань рішенням Верховної Ради України за поданням Президента України», – йдеться у зверненні.

Спроби тлумачення норми права

Буквальне читання нової редакції ч. 3 ст. 10 закону «Про правовий режим воєнного стану» загостило дискусію навколо тлумачення та подальшого застосування цієї норми на практиці. Кандидатка юридичних наук, викладачка Українського католицького університету Наталія Галецька наголошує на тому, що будь-яке тлумачення, якщо ми дійсно хочемо з'ясувати істину, повинно відбуватися системно та комплексно, застосовуючи всі можливі підходи та способи тлумачення.

Телеологічне (цільове), історичне, системне і комплексне тлумачення цієї норми дозволяє зробити переконливий висновок, що утворення військових адміністрацій є передумовою для подальшого можливого й гіпотетичного передання повноважень від районних і обласних рад військовим адміністраціям. І таких підстав є лише дві: 1) у випадку тимчасової окупації чи оточення адміністративного центру області, або ж 2) у випадку прийняття Верховною Радою України за поданням Президента відповідного рішення.

Дія нормативно-правового акту в часі

Зміни до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (законопроект № 7269), що набрали чинності, навіть якщо тлумачити їх не системно, а буквально, не мають зворотної дії в часі. Адже стаття 58 Конституції України закріплює один з найважливіших загальноновизнаних принципів сучасного права: закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі.

Це означає, що вони поширюють свою дію тільки на ті відносини, що виникли після набуття законами чи іншими нормативно-правовими актами чинності. Закріплення названого принципу на конституційному рівні

є гарантією стабільності суспільних відносин, зокрема відносин між державою й громадянами, і надає громадянам впевненості у тому, що їхнє актуальне становище не погіршиться після прийняття більш пізнього закону чи іншого нормативно-правового акта.

Тлумачення законопроекту авторами проекту, монобільшістю і членами профільного комітету

Децентралізація – реформа місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні – триває з 2014 року. Офіційний інформаційний ресурс реформи сайт Децентралізація опублікував коментар одного з авторів законопроектів № 7153 та № 7269, суть якого зводиться до того, що відповідна ОВА/РВА може перебрати повноваження обласних/районних рад, у випадку окупації або оточення адміністративного центру чи відповідного рішення Президента, якщо його підтримають голосуванням Верховної Ради України.

Коментуючи вигадки під назвою «Законопроект № 7269 припиняє повноваження районних та обласних рад», автор законопроекту народний депутат Віталій Безгін наголосив: «Ні. Повноваження обласних/районних рад може перебирати на себе відповідна ОВА/РВА, у випадку окупації або оточення адміністративного центру. Це насамперед про безпеку самих депутатів. І не стосується областей у тилу. Також передача повноважень можлива за рішенням Президента, якщо його підтримали голосуванням Верховної Ради. У такому випадку керівники ОВА/РВА отримують додатковий функціонал».

Аналогічні за змістом роз'яснення розміщені на офіційному партійному сайті Слуги Народу (<https://cutt.ly/rH8yZMo> або <https://cutt.ly/qH8uwkj>).

«Верховна Рада остаточно ухвалила законопроект №7269, який спрощує прийняття рішень у громадах під час війни та дає їм змогу швидше реагувати на виклики воєнного часу. Разом із тим навколо законопроекту шириться багато міфів ([\[robotu-hromad-u-chas-viyny/\]\(https://sluga-narodu.com/robotu-hromad-u-chas-viyny/\) – ми зібрали і спростували найпопулярніші з них разом із головою підкомітету з питань місцевого самоврядування, співавтором законопроекту Віталієм Безгіним», – йдеться в одному з них.](https://sluga-narodu.com/ne-zrada-a-peremoha-vitaliy-bezghin-sprostuvav-mify-navkolo-zakonoproiektu-pro-</p>
</div>
<div data-bbox=)

Свою позицію висловили профільний парламентський комітет та Міністерство розвитку громад і територій України, які вкотре підтвердили суть закону – районним і обласним радам бути та діяти в умовах воєнного стану.

Практика застосування закону «Про правовий режим воєнного стану»

Наведені аргументи в сукупності дають переконливий і, на переконання автора, об'єктивний висновок: законопроект № 7269 не позбавляв повноважень районні й обласні ради. Попри всю гостроту дискусій крапку в ній поставить саме практика застосування закону, який жодним чином не припиняє можливість здійснення повноважень районними й обласними радами у період воєнного стану.

Закон набрав чинності з 00 год. 00 хв. 20.05.2022, а, отже, вже чинна практика його застосування лише підтвердила те, що районні й обласні ради продовжують здійснювати свої повноваження. Районні й обласні ради провели сесії у перший же день набуття чинності змін до закону «Про правовий режим воєнного стану».

Так, 20 травня депутати Рівненської обласної ради на дванадцятій сесії затвердили звіт про виконання обласного бюджету у Рівненській області за 2021 рік, погодили ліміти на спеціальне використання лісових ресурсів, врегулювали питання сільськогосподарських підприємств області й ухвалили низку інших питань.

Незабаром районні й обласні ради проведуть десятки сесій, адже закон «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає, що сесія ради скликається не менше одного разу на квартал. Ці дії рад вкотре підтвердять тезу про те, що законопроект № 7269 не позбавив повноважень районні чи обласні ради в умовах воєнного стану, і лише тому, що утворили військові адміністрації (*Dailylviv.Com* (<https://dailylviv.com/news/polityka/viina-i-detsentralizatsiya-vlady-nova-praktyka-vid-khersonu-do-lvova-99817>)). – 2022. – 26.05).

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

В Україні, попри війну, продовжується реформування судової системи. Це питання не втратило актуальності. Є напрацьований пакет законодавчих ініціатив, які наразі проходять обговорення за участю суддівської та експертної спільноти. Про це сьогодні, 28 травня, в ефірі телемарафону «Говорить Україна» телеканалів «Дом» та UA розповів представник президента України у Конституційному суді, народний депутат (фракція «Слуга народу») Ф. Веніславський.

«Якщо хтось загалом сьогодні говорить про судову владу, що, мовляв, не можна її реформувати до закінчення війни, тут я категорично не згоден. Судову владу необхідно продовжувати реформувати, ми маємо напрацьований пакет законодавчих ініціатив, які проходять обговорення за участю суддівської, експертної спільноти. Думаю, що ось та процедура, яка була розпочата перед війною про очищення та перевірку на предмет сумнівності, етики, етичних норм та професіоналізму членів Вищої ради правосуддя (ВРП) та Вищої кваліфікаційної комісії суддів, вони мають продовжуватися», – наголосив Веніславський.

За його словами, триває перевірка та формування етичної комісії щодо членів ВРП. І загалом, вважає нардеп, необхідно розробляти такі законодавчі механізми, які повернуть довіру суспільства до судової влади, її неупередженості, некорумпованості та професіоналізму.

Він також зауважив, що сьогодні всі органи влади працюють з урахуванням воєнного стану, зокрема й ті органи, які представляють судову владу: Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів.

«Вища кваліфікаційна комісія суддів перебуває, можна сказати, на певному етапі, близькому до фінішного, в аспекті її формування, тому що було проведено відповідні конкурси, висунуто кандидатів, проведено голосування. Щодо Вищої ради правосуддя, я вже сказав, етична рада, яка була сформована відповідно

до тих президентських законодавчих ініціатив, які ми реалізували минулого року, провела певну оцінку відповідності морально-етичним вимогам та професійним вимогам окремих членів ВРП. На вакантні посади оголошено конкурси, які також у зв'язку з війною трохи призупинилися», – розповів Веніславський.

Він вважає, у короткотерміновій перспективі вже цього року Україна отримає діючі і Вищу раду правосуддя, і Вищу кваліфікаційну комісію суддів, і вони почнуть працювати.

Депутат також нагадав, що президент у 2021 році ініціював законопроект про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва та про створення Київського міського окружного адміністративного суду.

«Цей законопроект перебуває у Верховній Раді України, я думаю, коли більш актуальні питання, пов'язані з війною, будуть вирішені, ми повернемося до цього питання», – доповнив Веніславський (*канал Дом (<https://kanaldom.tv/uk/yak-v-ukrayini-tryvaye-sudova-reforma-pid-chas-vijny-rozpoviv-venislavskij/>). – 2022. – 28.05*).

Україні потрібна нова судова реформа з переосмисленням необхідності існування Конституційного суду, заявив заступник голови Офісу президента А. Смирнов.

«Я наголошую на тому, що конституційна реформа, яка була проведена за часів Петра Олексійовича Порошенка, створила Конституційний суд як орган, який взагалі є недоторканим в порівнянні з будь-яким іншим державним органом...

Тому я вважаю цю реформу ганебним явищем, яке треба згортати і робити нову реформу, в якій переосмислити необхідність існування КСУ», – переконаний Андрій Смирнов.

За словами Смирнова, Офіс президента сподівається отримати відповідь на питання, як саме має виглядати реформований КСУ, від конституціоналістів, котрі зараз активно беруть участь у раді відновлення країни

(Українська правда (<https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/26/7348661/>). – 2022. – 26.05).

Громадські організації, що займаються питаннями правосуддя та антикорупційною діяльністю, вимагають зробити публічним конкурс до Вищої ради правосуддя, інакше, на їхню думку, прозорість проведення судової реформи в Україні та довіра до її результатів можуть опинитися під сумнівом.

«Зважаючи на те, що Етична рада не наводить жодних мотивів і пояснень у своїх позитивних рішеннях, суспільству буде незрозуміло, чому ті чи інші сумнівні кандидати отримали рекомендацію від Етичної ради...», – йдеться у заяві громадських організацій, яку підписали ВГО «Автомайдан», фундація DEJURE, Центр політико-правових реформ, а також Центр протидії корупції.

Вони нагадують, що саме «відсутність прозорості» у роботі попереднього складу Вищої ради правосуддя стала «однією з ключових причин» для реформи цього органу.

7 травня 2022 року Етична рада завершила оцінювання діючих членів Вищої ради правосуддя на відповідність критерію професійної етики та доброчесності.

27 травня 2022 року Етична рада відновила проведення співбесід із кандидатами до Вищої ради правосуддя.

Усі розмови відбуваються без онлайн-трансляції самих інтерв'ю як чинних членів ВРП, так претендентів до неї (хоча публічного формату співбесід вимагає законодавство і регламент Етичної ради).

Відбіркова комісія мотивує такі обмеження дією воєнного стану та необхідністю гарантування безпеки для учасників конкурсу.

«Етична рада дотримується принципів відкритості та прозорості у своїй роботі. Однак під час воєнного стану вважає своїм обов'язком не ставити під загрозу життя і здоров'я людей, а також інтереси держави та не розголошувати інформацію, що може бути використана російським агресором для завдання шкоди таким правам та інтересам», – наголошують в Етичній раді, яка займається формуванням нової ВРП.

Комісія обіцяє оприлюднити повний запис усіх співбесід одразу після завершення дії режиму воєнного стану в Україні (*Radio Svoboda (<https://www.radiosvoboda.org/a/news-vrp-konkurs-reforma/31874977.html>)*). – 2022. – 30.05).

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

**Жернаков М., голова правління Фундації DEJURE, доктор юридичних наук
Чижик Г., координаторка Громадської ради доброчесності**

Як найшвидше відновити роботу ВРП, не порушуючи Конституції

За кілька днів до широкомасштабного вторгнення Росії в Україну за власним бажанням звільнилися десять членів Вищої ради правосуддя (ВРП) – найважливішого і водночас найбільш проблемного органу в судовій владі, фактично відповідального за стан усього суддівського корпусу.

Це стало неабияким зрушенням у процесі судової реформи. Адже нових членів ВРП повинні були набрати на конкурсі з допомогою Етичної ради, переважний голос у якій мають

незалежні міжнародні експерти, за аналогією зі створеним 2018 року Вищим антикорупційним судом. Цьому завадив початок повномасштабної війни.

Уже більш як два місяці ВРП не має кворуму і не може здійснювати свої повноваження, в тому числі звільняти суддів-зрадників і давати дозвіл на їхнє затримання й арешт. І якщо в перші тижні війни всім було явно не до продовження реформи, зараз, коли рівень загрози значно знизився принаймні в Києві,

а потреба у нормальному функціонуванні судової системи зростає, питання формування нової ВРП знову стає актуальним.

Розпочався цей процес одразу зі скандалу: на неформальне засідання комітету з правової політики та правосуддя, яке відбулося днями, представники суддівської корпорації принесли чотири варіанти вирішення питання. Всі вони в різному вигляді згортали розпочату раніше судову реформу і не відповідали Конституції.

Одним із варіантів рішення, наприклад, повноваження ВРП хотіли передати Раді суддів, яка два місяці не виконувала прямої вимоги закону і не делегувала своїх членів до Етичної ради. Іншими рішеннями пропонували поповнити ВРП без конкурсів і Етичної ради.

Це неминуче призвело б до двох речей.

По-перше, всі рішення щодо звільнення суддів, а також дозволи на їхній арешт і затримання, прийняті всупереч Конституції, було б пізніше скасовано національними судами та/або через механізм ЄСПЛ. Найімовірніше, через це судді-зрадники повернулися б на посади, а ми їм ще й виплачували б компенсації з бюджету, який в іншому разі витрачався б на відновлення країни та лікування ветеранів.

По-друге, скасування конкурсного відбору членів ВРП і перевірки кандидатів Етичною радою з міжнародниками фактично означало б скасування судової реформи і повернення судової системи в часи Януковича, коли суддів призначали вручну. Це, своєю чергою, дуже сильно зашкодило б євроінтеграції, – в опитувальнику ЄС щодо готовності України бути країною-кандидаткою питання верховенства права стоїть під номером один.

До речі, щоб зрозуміти, наскільки важливою є ця реформа для цивілізаційного вибору України, не треба ходити далеко – достатньо лише процитувати частину звернення російського диктатора В. Путіна, яке передувало початку війни: «По требованию Запада киевские власти отдали представителям международных организаций преимущественное право отбора членом высших судебных органов – Совета правосудия (ВСП) и Квалифкомиссии судей».

Так виглядає, що після розголосу судді відмовилися від своїх початкових планів,

заявивши, що виступають за якнайшвидше відновлення роботи Етичної ради. Але питання ще далеке від вирішення, і все ще є нюанси, від яких залежить, чи матимемо ми справедливі суди, а з ними – сильну економіку та шанси остаточно перемогти у цій війні.

Перед нами зараз стоїть завдання якнайшвидше відновити роботу Вищої ради правосуддя, не порушуючи Конституції і не ламаючи реформи при цьому.

Як це зробити?

Давайте подивимося, що ми маємо станом на зараз. У ВРП залишилися працювати п'ятеро членів – Віктор Грищук, Оксана Блажівська, Віталій Саліхов, Інна Плахтій, а також голова Верховного суду Всеволод Князєв. За Конституцією, ВРП повноважна за наявності щонайменше 15 членів. Отже, аби відновити роботу ВРП, треба призначити ще десять нових членів.

2021 року стартували одразу три конкурси на посади у ВРП:

- конкурс на одну вакантну посаду за квотою юридичних вишів;
- конкурс на дві вакантні посади за квотою Верховної Ради;
- конкурс на вакантні посади за квотою з'їзду суддів (на сьогодні йдеться про вісім вакантних місць).

Сьогодні на ці посади претендують 33 кандидати, зокрема 17 суддів. У грудні-січні Етична рада збрала про них інформацію та навіть провела перші вісім співбесід 21 та 23 лютого, якраз напередодні російського вторгнення. Уже 24 лютого Етична рада повідомила про перенесення всіх запланованих співбесід. Таким чином, процес заморозився.

Утім, потреба у функціонуючій і повноважній ВРП не зникла, а навпаки, лише зростає. Наразі в Етичній раді відсутні перешкоди для відновлення співбесід із кандидатами, зважаючи на те, що інформацію про них уже зібрано, а такі співбесіди можна повністю провести в дистанційному режимі з використанням засобів відеозв'язку. Тим паче що троє членів Етичної ради, які є міжнародними експертами, уже брали участь у перших співбесідах саме в такий спосіб.

Співбесіди, які проводить Етична рада, – це фінальний і ключовий етап відбору майбутніх членів ВРП. Після співбесід Етична рада повинна затвердити висновок щодо добросовісності кожного з кандидатів та скласти список тих, кого вона рекомендує до призначення.

Вісім кандидатів із 33 уже пройшли співбесіди. Для того аби провести співбесіди з іще 25 кандидатами, підготувати та затвердити рішення щодо них, Етичній раді знадобиться орієнтовно місяць.

Найголовніше ж, що цих кандидатів може бути цілком достатньо, аби відновити повноважність ВРП, тобто призначити до Вищої ради правосуддя відразу десять членів. Звісно ж, ми не можемо наперед передбачити, скільки саме кандидатів із 33 рекомендує Етична рада. Втім, незалежний аналіз громадських організацій дає привід для оптимізму.

З огляду на те, що конкурси на посади у ВРП за квотами різних суб'єктів фактично нічим не відрізняються, за винятком конкурсу за квотою з'їзду суддів, в якому можуть брати участь лише судді або судді у відставці, також можна дозволити іншим суб'єктам, що мають вакантні посади у ВРП, як-от президенту, здійснити призначення кандидатів, яких рекомендує Етична рада.

Єдине проблемне питання, що залишається, – як провести з'їзд суддів в умовах воєнного стану. Зазвичай з'їзд суддів передбачає кількадеденну конференцію в Києві за участі близько 300 суддів з усієї України. Зібрати 300 суддів в одному місці зараз надзвичайно ризиковано, тим паче що представникам з

півдня і сходу дістатися столиці може бути проблематично. Тому найкращим рішенням буде провести з'їзд у дистанційному режимі та вибрати майбутніх членів ВРП онлайн. Для цього треба внести кілька точкових змін до закону про судоустрій.

Отож відновити роботу ВРП, не порушуючи Конституції і в дусі започаткованої торік реформи, можна швидко і без надзвичайних зусиль. Для цього треба лише, щоб Етична рада, яка вже повертається до роботи, завершила відбір кандидатів, а Верховна Рада дозволила суддям та іншим суб'єктам призначення проводити голосування онлайн. Якби ці процеси вдалося запустити вже зараз, у червні ВРП могла б відновити роботу.

Це рішення, звісно ж, критикуватимуть ті, хто досі виношує плани сформувати ручну ВРП і скасувати реформу. Нескладно передбачити спекуляції на кшталт «Етична рада – це місяці, у нас немає стільки часу» або «Воєнний стан – не час для проведення реформ, реформи почекають». Але в тому-то й річ, що саме зараз час для реформи ВРП. На Україну напали, зокрема, і через цю реформу.

Незалежна і добросовісна Вища рада правосуддя в Україні – це те, чого дуже боїться путінська Росія, яка воює з нами не лише бомбами і ракетами, але й свавільними рішеннями суддів ОАСК і подібних до них. Аби побороти суддівську гідру, нам потрібна добросовісна Вища рада правосуддя. Без Етичної ради це неможливо (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/LAW/jak-najshvidshe-vidnoviti-robotu-vrp-ne-porushujuchi-konstitutsiji.html>). – 2022. – 2.05).

Смирнов А., заступник голови Офісу президента

Трибунал для Росії, покарання зрадників, суди під час війни. Погляд Офісу президента

(Інтерв'ю)

Міжнародний трибунал для покарання Володимира Путіна та найвищого військово-політичного керівництва Росії за воєнні злочини в Україні – один із головних проєктів, над якими наразі активно працює Україна.

Команда президента Володимира Зеленського також хоче перетворити заморожені за кордоном активи РФ на компенсації для українців, які постраждали від дій Росії: для цього займається створенням спеціального арбітражу.

Заступник голови Офісу президента Андрій Смирнов – один із тих, хто активно залучений у обидва процеси. Окрім того, як і у довоєнні часи, він продовжує займатися в ОП питаннями судової реформи.

Про те, яким є нині прогрес у кожному із вищезгаданих питань, він розповів в інтерв'ю Радіо Свобода.

Нижче – головні тези цієї розмови.

Про початок роботи міжнародного трибуналу і міжнародного арбітражу

«Усе залежатиме від швидкості підписання та подальшої імплементації та ратифікації країнами-партнерами цих міжнародних домовленостей про заснування і спеціального кримінального трибуналу, і комісії щодо репарацій.

Нам би хотілося думати, що на кінець літа ми вийдемо на підписання і подальшу швидку ратифікацію цих документів щодо одного та щодо іншого інституту».

Про обсяг і вартість заморожених активів РФ

«Ми робимо насамперед акцент на суверенні кошти країни-агресора, бо їх масив в рази (в десятки, сотні, тисячі разів) більший, ніж масив заморожених коштів фізичних осіб.

Станом на кілька тижнів тому, коли ми зводили суми арештованих суверенних коштів, цифра була, якщо я не помиляюся, близько 300 мільярдів доларів США.

Сума, на яку ми будемо претендувати в частині стягнення заморожених активів, має кореспондуватися з сумою збитків, щодо яких зараз проводиться аудит».

Про скепсис країн-партнерів щодо створення міжнародного арбітражу

«Через те, що такого історії ще не було, окремі країни хочуть насамперед обговорити його модель, щоб мати гарантії для себе, що країна-агресор потім не звернеться до міжнародних судових інституцій з позовами до них.

Цей скепсис базується зараз швидше не на політичному підґрунті, а саме на юридичному».

Про орган, що передуватиме міжнародному трибуналу

«Ми пропонуємо нашим партнерам створити тимчасовий Офіс прокурора, який буде підтримувати обвинувачення. Йдеться про прокурора від України (але прошу не плутати це з посадовими особами Офісу генерального прокурора).

Тобто це має бути особа, яка є визнаним фахівцем у галузі міжнародного права, зі знаннями і навичками в розумінні воєнних злочинів, злочинів проти людяності, геноциду, агресії.

Цьому тимчасовому Офісу прокурора треба дати мандат для організації роботи слідчих, які будуть отримувати докази і представляти фактично обвинувачення у спеціальному кримінальному трибуналі.

Як цей прокурор буде обиратися, хто його буде обирати, на якому конкурсі чи не конкурсі – ми це ще зараз обговорюємо».

Про формат міжнародного трибуналу

«Ми дуже хочемо, щоб рішення цього органу мало світовий авторитет, тому міжнародний компонент тут є обов'язковим (він має бути дуже потужно представлений у роботі цього трибуналу).

Спеціальний кримінальний трибунал буде досліджувати докази, які здобуде прокурор, про якого я згадував, і буде представляти обвинувальні докази, які він зможе отримати від національних органів досудового розслідування, від органів прокуратури української, від європейських органів, які долучені до процесу збору доказів саме факту агресії.

Злочин агресії ми маємо довести саме через призму відповідальності президента країни-агресора і військово-політичного керівництва країни-агресора».

Про ратифікацію Римського статуту

«Я би, щонайменше під час війни, до перемоги України питання ратифікації Римського статуту відклав би. Тому що, згідно з Римським статутом, спеціальні компетентні органи іноземних країн отримують купу заяв країни-агресора про начебто (я підкреслюю – начебто) злочини, які вчиняються нашими військовими. І той самий Міжнародний кримінальний суд зобов'язаний буде давати оцінку цим подіям.

Тому питання (ратифікації Римського статуту – ред.) доречне до обговорення, але після перемоги України у цій війні».

Про готовність українських судів до війни

«Судова система не була готова, але судова система змогла у багатьох випадках швидко відреагувати на цей виклик, багато чого зробити корисного в частині евакуації суддів і персоналу судів з тих територій, які виявилися тимчасово окуповані, де велися активні бойові дії, а в багатьох випадках змогла вивести матеріали судових справ».

Про зруйновані Росією суди

«Є випадки, коли не вдалося вивести матеріали судових справ (переважно у східних областях), де суди були знищені повністю.

Наприклад, Харківський апеляційний суд, будівля якого є пам'яткою архітектури, був повністю знищений бомбами, і звідти матеріали справ, наскільки мені відомо, ми не змогли евакуювати.

Суд у Бородянці майже знищений повністю, тому ми зараз нагально вирішуємо питання, у якому приміщенні він буде розміщуватись».

Про суддів-зрадників та «тихих» колаборантів

«Є випадки, коли судді реально зраджують інтересам і судової влади, і держави. Такі випадки є. По усіх них зареєстровані провадження, тривають слідчі дії.

Набагато небезпечніше виглядає питання «тихих» колаборантів. Їх достатньо. Це коли судді прямо не стали на бік ворога, але чекали «балалаек, медведей, русского мира». Спеціальні органи знають про ці випадки».

Про перезапуск ВРП

«Дійсно, нам не вистачає такого інструменту, як ВРП, щоб отримати дозвіл на притягнення суддів до кримінальної відповідальності.

Проблема – у тому, що два місяці війни – березень і квітень – Етична рада, яка створена за участі наших міжнародних партнерів, не працювала. Я не можу зрозуміти, чому і що їм заважало працювати дистанційно.

Ми намагалися продумати варіанти з парламентарями, як запустити ВРП саме в частині можливості розгляду питань санкцій щодо суддів, але ми одностайно прийшли до висновку, що всі ці варіанти не будуть відповідати Конституції, тому ми від них відмовились.

Але питання дуже гостре, і я закликаю Етичну раду якомога швидше завершити співбесіди з кандидатами, які номінуються до Вищої ради правосуддя».

Про роботу ОАСК і його ліквідацію

«Від початку війни і до середини квітня в ОАСК були технічні проблеми, пов'язані з доступом до реєстру, з можливістю вносити туди рішення, з серверами, з технічним обладнанням.

Якщо говорити про ліквідацію ОАСК, то це питання має іти нога в ногу з питанням добору нових суддів у новий Окружний адмінсуд Києва (немає значення, як його назвуть).

Ми хочемо, щоб запустилася ВККС. Ми наполягаємо, щоб швидко відновила роботу ВРП. І, зрештою, у вас відпадуть усі питання, пов'язані з ОАСК».

Про відкриття Реєстру судових рішень

«Можливо, через тиждень-півтора ми відкриємо доступ до Реєстру судових рішень, щоб і громадяни, і органи держави, і державні реєстратори, і нотаріуси, і будь-хто, кому це необхідно, мали доступ.

Але ми хочемо переконалися з Державною судовою адміністрацією, що цей процес

відновлення доступу до реєстру не нашкодить, що ми будемо готові до нових кібератак у разі чого».

Про Конституційний суд

Конституційна реформа, яка була проведена за часів Петра Олексійовича Порошенка, створила Конституційний суд як орган, який взагалі є недоторканим у порівнянні з будь-яким іншим державним органом.

Тому я вважаю цю реформу ганебним явищем, яке треба згортати і робити нову реформу, в якій переосмислити необхідність існування Конституційного суду» (*Radio Свобода* (<https://www.radiosvoboda.org/a/trybunal-dlya-rosiyi-pokarannya-zradnykiv-sudy-pid-chas-viny-pohlyad-ofisu-prezydenta/31867095.html>). – 2022. – 26.05).

Мамедов Г., експерт з міжнародного кримінального права, кандидат юридичних наук, заступник генерального прокурора України у 2019–2021 рр.

Як нам правильно покарати Росію

В умовах повномасштабної агресії ми намагаємося скористатися всіма можливими методами впливу задля посилення України. І, зрештою, відстоювання своїх незалежності та суверенітету. В цьому контексті часто лунають заяви, що РФ треба визнати державою-терористом або державою-спонсором тероризму. Що це означає та які юридичні й економічні наслідки передбачає?

Держава-терорист – суто політичний термін, якого немає в міжнародному праві. Тому те, що Верховна Рада України і Сейм Литви визнали Росію державою-терористом, – це політична, а не юридична позиція. Мета якої – підкреслити тяжкість злочинів, вчинених російською армією на території України.

Де-факто правильна позиція призводить до термінологічної плутанини. У свідомості людей формується думка, що збройні сили РФ вчиняють в Україні терористичні акти. Однак це не так.

Труднощі виникають тому, що поняття тероризму досить розмите. Навіть у межах ООН немає одностайності. Найчастіше

Генасамблея ООН у своїх офіційних заявах на тему тероризму вживає це поняття у значенні злочинних актів, спрямованих на створення обстановки терору серед широкого загалу групами осіб або окремими особами в політичних цілях, що за жодних умов не можуть бути виправдані, хоч би якими були їх мотиви (політичного, філософського, ідеологічного, расового, етнічного, релігійного чи будь-якого іншого характеру).

Зазвичай терористичні акти характеризуються тим, що завжди передбачають насильство або загрозу насильства; мають елемент залякування; спрямовані на чинення значного тиску на психіку; є діяльністю не держав, а збройних угруповань; зачіпають цивільних громадян. Ще однією важливою особливістю є те, що терористичні акти зазвичай чинять у невоєнний період.

Власне тому багато критики лунало на адресу терміна «антитерористична операція». Бо ж він не відповідав реаліям, коли фактична агресія Росії розпочалася з дестабілізації та спроби захопити території Півдня і Сходу

України, анексувати Крим та окупувати частини Донецької й Луганської областей. Саме цей процес примусив українську правову практику зіштовхнутися зі злочинами нового типу. Насильницьке переміщення осіб, віроломні вбивства, використання цивільних як «живих щитів». Примушування до служби у збройних силах країни-окупанта і милітаризація дітей. Невибіркові обстріли цивільної інфраструктури та використання заборонених засобів ведення війни, катування. Примус до праці і руйнування культурних цінностей. Раніше більшість цих злочинів кваліфікувалася переважно як злочини мирного часу: теракти, створення терористичної групи чи терористичної організації, а також фінансування тероризму (ст.258; Ст. 258-3 Ст. 258-5 Кримінального кодексу України). Методика почала змінюватись у 2019 році.

Насправді ж те, що відбувається в Україні з 2014 року, – переважно міжнародні злочини: насамперед воєнні злочини та злочини проти людяності, що стали можливими внаслідок російської агресії. І кваліфікувати їх потрібно саме так, адже це відповідає міжнародним нормам і враховує, що злочини скоюються в умовах збройного конфлікту між Україною й Росією.

В Україні систематизація та розслідування проваджень за єдиними стандартами як воєнних злочинів і злочинів проти людяності розпочалася з 2019 року – з моменту створення в межах Генпрокуратури Департаменту нагляду за розслідуванням злочинів, скоєних в умовах збройного конфлікту. І важливо, щоб цих стандартів неухильно дотримувалися й надалі. Особливо зараз, коли в умовах повномасштабної російської агресії кількість міжнародних злочинів, скоєних на території України, значно зростає. Українська правоохоронна система й жоден окремий інститут не здатні впоратися з розслідуванням такої кількості злочинів, а стандартизація та дотримання міжнародних

норм полегшать співпрацю з міжнародними юрисдикціями.

«Держава-спонсор тероризму», на відміну від «держави-терорист», – це юридичний термін. Однак існує він тільки у США. По суті – це держави, котрі, за інформацією Держдепу, підтримують акти міжнародного тероризму. Наразі в цьому списку такі держави як Сирія, Іран, КНДР, Судан. Ентоні Блінкен повідомив, що розглядається можливість включення до цього списку й Росії. А 3 травня Верховна Рада України прийняла постанову про звернення до Конгресу США щодо визнання Росії державою-спонсором тероризму. До речі, це вже не перша спроба включити Росію до списку держав-спонсорів тероризму. Така можливість обговорюється ще з 2018 року, після отруєння колишнього співробітника російської військової розвідки Сергія Скрипаля та його доньки Юлії. Наразі ж у США є двопартійна підтримка відповідних дій: сенатор-демократ Річард Блюменталь і сенатор-республіканець Ліндсі Грем подали резолюцію, яка закликає главу Держдепу визнати Росію державою-спонсором тероризму.

Якщо Росію визнають державою-спонсором тероризму – це фактично означатиме посилення санкцій: фінансові обмеження, заборону продажу оборонної продукції, контроль за експортом товарів подвійного призначення і т.д.

Звісно, Україна має користуватися всіма можливими міжнародно-політичними інструментами для посилення наших позицій і тиску на країну-агресора. Однак при цьому важливо бачити кінцеву мету та розуміти, яким шляхом до неї можна прийти. Наша мета – не лише відстояти Україну, а й покарати винних. І тут варто розуміти, що судити злочинців будуть не за тероризм, а за міжнародні злочини (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/LAW/jak-nam-pravilno-pokarati-rosiju.html>). – 2022. – 27.05).

Кучмієнко О., голова комітету з міжнародного права Асоціації правників України Війна в Україні: чому міжнародне право лишається ефективним механізмом покарання агресора

(У дослідженні допомагає Віктор Пасічник, учасник Менторської програми, організованої Комітетом АПУ з міжнародного права)

Міжнародне право нерідко критикують за м'якість, повільність настання наслідків для порушника та навіть недовірливість. Але це не так.

Після 23 лютого 2022 року дії Росії проти України стали безпрецедентним порушенням міжнародного права та прав людини. І світ відреагував негайно.

Іноземні адвокати *pro bono* (безкоштовно) консультують тимчасово переміщених осіб і надають юридичну допомогу українським компаніям, котрі перенесли свій бізнес за кордон. Кращі іноземні юристи безкоштовно представляють Україну в міжнародних судах проти Росії, консультують президента й уряд щодо санкційної політики.

Крім надання військової та економічної допомоги, іноземні держави звернулися до механізмів міжнародного права, сформованих ще після Другої світової війни. З перших днів війни українські юристи та дипломати працюють над тим, аби зафіксувати всі порушення Росії в міжнародних судах. Підтримують і всесвітньовідомі юридичні компанії та іноземні юристи-міжнародники.

Ще одним поштовхом до залучення іноземних держав стали жахливі наслідки збройної агресії Росії в Бучі, Ірпені та Гостомелі. Офіси прокурорів у країнах, куди масово переселились українці (Швеція, Естонія, Литва, Польща, Словаччина, Німеччина, Норвегія, Франція), продовжили розслідування воєнних злочинів РФ в Україні. Низка країн почали централізовано збирати інформацію про незаконну активність на підтримку військових злочинів (наприклад, фінансування ОРДЛО) і надають експертів для розслідування таких злочинів.

Міжнародне правосуддя: виважене та ефективне, а не неповоротке

Зазначені порушення такі серйозні й очевидні, що Росія стала учасницею кількох нових справ у міжнародних судах.

Примітним сигналом підтримки України є те, що суди значно прискорили терміни розгляду, адже зазвичай вони вимірюються місяцями або навіть роками між відкриттям провадження та будь-яким рішенням.

Нові міжнародні процеси проти Росії:

Міжнародний суд ООН (МС ООН) – головний судовий орган ООН для розгляду спорів між державами. За 18 днів виніс рішення про застосування запобіжного заходу про припинення агресії та виведення військ із території України.

26 лютого 2022 року Україна подала позов у МС ООН проти Росії на підставі Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. 16 березня 2022 року МС ООН зобов'язав Росію: 1) негайно призупинити військову операцію, яку вона розпочала 24 лютого 2022 року в Україні та 2) впевнитися, що ніхто, включно з будь-якими збройними силами чи нерегулярними збройними угрупованнями, не вживає заходів щодо продовження військової операції.

Що це означає? МС ООН переконаний у тому, що російські збройні сили:

- перебувають на території України;
- розпочали і продовжують заборонену військову операцію проти України;
- мають залишити територію України.

Очевидно, що наразі Росія порушує постанову Міжнародного суду.

Міжнародний кримінальний суд – перший правовий інститут, що діє постійно, в його компетенцію входить притягнення до відповідальності за геноцид і злочини проти людяності.

28 лютого 2022 року Прокурор МКС Карім Асад Ахмад Хан, англійський барістер зі

статусом королівського радника, вирішив розпочати розслідування воєнних злочинів та злочинів проти людяності, які, ймовірно, вчинила Росія на території України.

Важливо, що МКС передбачає персональну відповідальність вищого військового та політичного керівництва. Розслідування Суду розпочато після подання 42 державами-членами МКС заяв із проханнями провести розслідування.

Що це означає? Для держав, які подали заяви до Міжнародного кримінального суду, факт наявності підстав для розслідування є очевидним.

МКС може присудити компенсації постраждалим особам, оскільки має механізм виплати репарацій жертвам злочинів у вигляді трастового фонду, утвореного асамблеєю держав-членів Римського статуту. Трастовий фонд отримує кошти шляхом: добровільних пожертв держав, міжурядових і громадських організацій, компаній та окремих осіб; передачі заарештованих МКС активів і виплати репарацій за рішенням Суду через трастовий фонд.

Однак МКС зможе перейти до присудження репарацій після того, як визнає обвинувачуваних у скоєнні злочину агресії, військових злочинів, геноциду та злочинів проти людяності винними. У такому разі засуджені мають виплатити репарації жертвам за рахунок свого власного майна, також можна буде використати їхнє майно, на яке було накладено арешт упродовж розслідування.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) – судовий орган, що розглядає скарги на підставі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод за позовами держав чи громадян – членів Ради Європи проти держав.

Від моменту подання Україною заяви про надання допомоги через «порушення прав людини підрозділами російських збройних сил» і до того, як ЄСПЛ відреагував на неї, минуло всього 24 години.

1 березня 2022 року ЄСПЛ підтвердив, що дії російських збройних сил становлять ризик серйозного порушення прав людини, захищених Європейською конвенцією з прав

людини, зокрема: права на життя; заборони тортур та нелюдського або принизливого поводження чи покарання; права на повагу до особистого та сімейного життя.

Що це означає? Судді ЄСПЛ дійшли висновку про достатність доказів початку військової операції, що, ймовірно, порушує права людини.

16 березня 2022 року Комітет міністрів Ради Європи проголосував за виключення Росії з організації через агресію проти України. Це викликало низку запитань, зокрема чи буде розглянуто міждержавні й персональні справи та чи можна подавати нові позови проти Росії. Зазначимо, що подавати нові позови проти Росії тепер не можна, та, оскільки процедури виключення триватимуть ще пів року, всі позови щодо окупації Криму, порушень під час збройного конфлікту і позови громадян України проти РФ мають бути розглянуті.

Після виключення виникає суперечність: за правилами РЄ, якщо розглядається рішення проти країни, то має бути суддя від такої країни. Тимчасом не член РЄ не може призначати суддю. Однак чинний суддя на період виходу ще зберігає свої повноваження, а після припинення членства він може стати суддею *ad hoc*. Залишається питання, чи новий суддя згоден бути таким призначеним суддею без санкції своєї влади.

Отже, ЄСПЛ зможе розглянути і присудити компенсацію за всіма наявними справами проти Росії, за які їй доведеться платити навіть після зміни режиму влади.

Неочевидні позитивні наслідки наявних судових процесів – накладення жорсткіших санкцій.

Фіксація «підозри» світової спільноти про наявність злочину у вигляді відкриття справи в міжнародному суді та невиконання навіть проміжних рішень Росією – це формальна підстава, яка дає змогу іноземним політикам усіяко підтримувати Україну і запроваджувати санкції. Чим більше норм міжнародного права Росія порушить, тим краще іноземні держави можуть пояснити своїм громадянам та одна одній, чому потрібно накласти ще жорсткіші санкції проти Росії.

Що ще можна зробити?

Щоб запобігти новим злочинам, потрібно вжити ще більше заходів. Це зокрема:

підтримка розслідувань злочинів геноциду, воєнних злочинів та злочинів проти людяності; створення спеціального Трибуналу щодо злочинів проти миру.

Саме ці заходи юридична спільнота активно просуває у професійних колах на міжнародній арені.

Міжнародне право було одним із найстабільніших правопорядків. Саме завдяки йому наслідки для порушників

наставали завжди, хоч не завжди – одразу. На прикладі санкцій ми побачили, як стабільне й консервативне міжнародне право не гребує допомагати застосовувати прогресивні санкції проти Росії, відкриває можливості для ізоляції Росії, поки ситуація не зміниться. Механізми можуть застарівати і змінюватись, але незмінними лишаються справедливість і відновлення правосуддя (*Дзеркало тижня* (<https://zn.ua/ukr/LAW/vijna-v-ukrajini-chomu-mizhnarodne-pravo-lishajetsja-efektivnim-mekhanizmom-pokarannja-ahresora.html>). – 2022. – 4.05).

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 5 (96) 2022

(01 травня - 31 травня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів
Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Комп'ютерна верстка:
Н. Крапіва

Підп. до друку 18.06.2022.
Формат 60х90/8. Обл.-вид. арк. 2,76.
Наклад 2000 пр.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net
Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 1390 від 11.06.2003 р.